ГугъапIэ нэху

2-нэ нап.

ЩIэныгъэм и лъабжьэ быдэ

2-нэ нап.

Къэбэрдей-Балъкъэрыр 1922 - 2022 гъэхэм

3-нэ нап.

Бейтыгъуэн Iэуес и ехъулIэныгъэщIэ

4-нэ нап.

ФИФI ФЫМЫГЪЭПУД, ФИ IЕЙ ФЫМЫГЪЭПЩКIУ

АДЫГЭ ПСАЛЪЭ

1924 ГЪЭ ЛЪАНДЭРЭ КЪЫДОКI

АДЫГСКОЕ СЛОВО

КъБР-м И ПАРЛАМЕНТЫМРЭ ПРАВИТЕЛЬСТВЭМРЭ Я ГАЗЕТ
ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КБР

№97 (24.379) • 2022 гъэм шыщхьэуIум (августым) и 16, гъубж • Тхьэмахуэм щэ къыдокI • И уасэр зы тумэнщ

Пашэр къызэтрагъэувыIэ

4-нэ нап.

ЩIалэгъуалэр егъэгушхуэ

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Iэтащхьэ КIуэкIуэ Казбек ЩIалэгъуалэм я дунейпсо махуэм ирихьэлIэу иджыблагъэ къызэрагъэпэща автомобиль зекIуэм хэтахэм я жэрдэмыр игъэдэхащ, ар зи гукъэкIхэр игъэгушхуащ, езыри яхэтащ.

ЩIАЛЭГЪУАЛЭР автомобилхэмкIэ Тырныауз къалэм щхьэдэхыпIэмрэ ЩIауэкъан деж щежьэрти, Джаурген бгы тхыцIэмрэ кIуэцIрыкIыу Таучэшхэ я псынэм (Джылы-Су) хуэкIуэрт. АвтозекIуэр зэрекIуэкIам и хъыбарыр КIуэкIуэ Казбек и Телеграмым щыжиIащ: «АвтозекIуэм хэтащ ди щIалэгъуалэм ящыщу мыпхуэдэ жэрдэмхэм жану хэлажьэхэр, «Шынагъуэншагъэм и еджапIэ» егъэджэныгъэ проектым и волонтёрхэр, Урысейм и щIыпIэ зэхуэмыдэхэм къикIа ныбжьыщIэхэр. Жэрдэмыр къыхэзылъхьар Къэбэрдей-Балъкъэрым ЩIалэгъуалэ Iуэхухэмкiэ и министерствэрщ».

КIуэкIуэ Казбек къызэрыхигъэщамкIэ, автозекIуэм купщIэ хуэхъуащ ди щIыналъэм щыщу зауэ операцэ хэхар щекIуэкI щIыпIэхэм щыIэ ди щIалэхэр гъэгушхуэныр.

«Урысей щIалэгъуалэ» къулыкъущIапIэм къыхилъхьауэ щыта зэхьэзэхуэм щытекIуа гупым Таучэшхэ я псынэм деж автомобиль зекIуэм хэтхэм папщIэ «Этно-шэтыр» зыфIаща къэувыIэпIэ щыхуащIащ. КъБР-м и Iэтащхьэм абдеж щIалэгъуалэм псалъэмакъ щхьэпэ щадригъэкIуэкIащ, ахэр Iуэху дахэхэмкIэ жэрдэмщIакIуэу зэрыщытыр зэригуапэри къыхигъэщащ. «Сыт хуэдэ дин зепхьэми, сыт хуэдэ лъэпкъ укъыхэкIами, нэхъыщхьэр - узэрыцIыхур - зыщыбгъэгъупщэ хъунукъым. ЦIыхугъэм гъунэгъу узэхуещI, гупсысэ щхьэпэхэм ухуешэ, хъуэпсапIэ лъагэхэм ухуеIэу, ахэр зэрызэбгъэхъулIэным ухущIэкъуу уещI. ЦIыхугъэ зиIэр цIыху щыщIэркъым, ныбжьэгъу пэжхэр и куэдщ», - яжриIащ щIалэгъуалэм.

Мыхьэнэшхуэ зиIэ лэжьыгъэ

Къэбэрдей-Балъкъэрым и Iэтащхьэ КIуэкIуэ Казбек республикэм и ухуакIуэхэм я махуэм теухуауэ хъуэхъу псалъэкIэ захуигъэзащ.

«КъБР-м и ухуакIуэхэмрэ а IэнатIэм лэжьыгъэкIэ епхауэ щытахэмрэ сигуми си псэми къабгъэдэкIыу фи махуэм хуэгъэзауэ сынывохъуэхъу! Фи IэщIагъэр, сытым дежи хуэдэу, щIэупщIэшхуэ зиIэщ, пщIэи щIыхьи зыхуэфащэщ. Ухуэныгъэм пыщIа лэжьыгъэр Къэбэрдей-Балъкъэрым и экономикэм зиужьынымкIэ мыхьэнэ ин дыдэ зиIэщ.

Фи IэщIагъэм къыщывгъэлъагъуэ Iэзагъэм, зыхуэвгъэувыжа къалэнхэм жэуаплыныгъэ нэс пылъу фызэрыбгъэдыхьэм, шэч хэмылъу, елъытащ фи Iуэхухэм фызэрехъулIэр. Фи лэжьыгъэм щыщу псом япэрауэ къыхэгъэщыпхъэр дызэрыт лъэхъэнэм цIыхухэр зыхуэныкъуэ-зыпэлъэщ псэупIэхэмкIэ къызэрызэвгъэпэщырщ, иджырей мардэхэм къитIасэ школыщIэхэр, сабий садхэр, сымаджэщхэр, поликлиникэхэр, щэнхабзэмрэ спортымкIэ ухуэныгъэхэр зэрызэфIэвгъэувэрщ. Фи лэжьыгъэм ерыщу фызэрыбгъэдэтымрэ Iэзагъэу къыщывгъэлъагъуэмрэ я фIыгъэкIэ республикэм и къалэхэмрэ къуажэхэмрэ я теплъэм фIы и лъэныкъуэкIэ захъуэж, цIыхухэм я псэукIэр кIуэ пэтми йофIакIуэ.

Лэжьыгъэм фыхуэпэжрэ хьэлэлуи фызэрыбгъэдэтым, фызыIууэ гугъуехьхэри къызэвнэкIрэ зыхуэвгъэувыжа къалэнхэми фызэрехъулIэм папщIэ Тхьэм фIыгъуэр къыфхуищIэ вжыдоIэ. ФIыщIэ лей яхудощI зи гъащIэр, лэжьыгъэр ухуэныгъэм епхауэ къэзгъуэгурыкIуа, зи Iэзагъэ-щIэныгъэкIэ щIэблэм щапхъэ яхуэхъуа нэхъыжьхэм.

Псоми узыншагъэ быдэ фиIэну, ехъулIэныгъэ фыщымыщIэу куэдрэ фыпсэуну сынывохъуэхъу!».

КЪУМАХУЭ Аслъэн.

ЩIыналъэм и Iуэху зыIутыр зрегъэлъагъу

КъБР-м и Iэтащхьэ КIуэкIуэ Казбек тхьэмахуэ кIуам лэжьыгъэ IуэхукIэ Iуащхьэмахуэ щIыналъэм щыIащ. Iэтащхьэм япэу зригъэлъэгъуащ ятIагъуэмрэ уэсукхъуэмрэ къызэрех кIэнауэр. УнафэщIым жиIащ а кIэнауэр и чэзум зэрагъэкъэбзам, зэрызэрагъэпэщыжам и фIыгъэкIэ, шыщхьэуIум и 5-м къеха ятIагъуэ зэхэлъыр зыми зэран зэрыхуэмыхъуар. Ар 2021 гъэм Урысей Федерацэм и Правительствэм и УнафэщI Мишустин Михаил ищIа унафэкIэ, сом мелуан 22-рэ къыхуаутIыпщри, зыхуей хуагъэзэжат.

КIУЭКIУЭ Казбек щыIащ къэрал, щIыналъэ программэхэмкIэ Iуащхьэмахуэ районым щекIуэкI социальнэ ухуэныгъэхэм.

Тырныауз дэт, Отаров Керим и цIэр зезыхьэ лицей №1-р зэрызэрахьэм еплъащ. ЕджапIэмрэ пэщIэдзэ классхэр зыщIэс IуэхущIапIэмрэ къагъэщIэрэщIэж иджырей мардэхэм тету. Абы папщIэ сом мелуани 115-м щIигъу субсидиеу къыIэрыхьащ республикэм. Сабий 700 зэкIуалIэ IуэхущIапIэм и унащхьэр, лъэгур, бжэ-щхьэгъубжэр зэрахъуэкIащ, инженер Iуэхухэр щызэфIагъэкIащ, шхапIэр нэхъ ин ящIащ, цIыкIуи 150-рэ зэгъусэу щIэхуэн хуэдэу. Мы зэманым школым и пэшхэр зыхуей хуагъазэ, пщIантIэр ягъэдахэ.

КIуэкIуэ Казбек пщэрылъ ящищIащ иджырей технологиехэмкIэ школыр къызэрагъэпэщыну, физикэмкIэ, географиемкIэ, химиемкIэ, биологиемкIэ дерсхэм къыщагъэсэбэп Iэмэпсымэ псори пэшхэм щIалъхьэну.

Лицейм и гъунэгъу утри къагъэщIэращIэ. Абы текIуэдэну ахъшэр «Формирование современной городской среды» федеральнэ проектымкIэ къыхуаутIыпщащ. Гызыевым, Отаровым я уэрамхэри зэрагъэпэщыжащ, къалэдэсхэр зэрылъэIуам къыхэкIыу.

КIуэкIуэ Казбекрэ Iуащхьэмахуэ щIыналъэ администрацэм и Iэтащхьэ Соттаев Къурмэнрэ тепсэлъыхьащ щIыналъэм и социально-экономикэ зыужьыныгъэм. Псом хуэмыдэу гулъытэ хэха хуащIащ егъэджэныгъэмрэ щэнхабзэмрэ епха Iуэхухэр егъэфIэкIуэным.

ЩIыналъэм щекIуэкI лэжьыгъэхэм ящыщщ Гундэлэн дэт еджапIэр зэрызэрагъэпэщыжри. Абы унэлъащIэхэмрэ Iэмэпсымэхэмрэ къращэлIащ. Дерс щрагъэкIуэкI пэшхэр дахэу ящIыным иужь итхэм ящыщщ школакIуэхэмрэ адэ-анэхэмри.

«Успех каждого ребёнка» федеральнэ проектымкIэ гъэ еджэгъуэм щIимыдзэж щIыкIэ и кIэм нагъэсынущ Тырныауз дэт курыт еджапIэ №6-мрэ гимназие №5-мрэ я спорт пэшхэр. «Точка роста» центр къыщызэIуахынущ Бахъсэн Ипщэрэ ЛашкIутIэрэ щыIэ школхэм. Абы щылэжьэнухэм я щIэныгъэмрэ Iэзагъэмрэ хагъэхъуакIэщ.

«Щэнхабзэ» лъэпкъ проектым и фIыгъэкIэ зыхуей хуагъэзэжащ Тырныауз дэт, Отаров Омар и цIэр зезыхьэ Краеведческэ музейр. Абы иджырей мардэхэм изагъэ Iэмэпсымэхэр щIагъэуващ, экспонатхэр зралъхьэн абджыпс ашыкхэри ягъэхьэзыращ. Центральнэ библиотекэри къагъэщIэрэщIэжауэ иджыпсту щIэтыпхъэхэр щIагъэувэ.

Iэтащхьэр а махуэм щыIащ Тырныауз горно-обогатительнэ комбинатым, яхуэзащ абы и унафэщIхэм. Комбинатым екIуалIэ, километр 11,3-рэ зи кIыхьагъ гъуэгур зыхуей хуагъазэ, ар мазэ 11-кIэ зэфIагъэкIын хуейуэ арами, нэхъ пасэу яухыну я мурадщ. Иджыпсту техникэ 75-рэ щIыпIэм щолажьэ. Апхуэдэуи газ, псы, ток ирашалIэ.

Тырныауз вольфрам-молибден комбинатыр лажьэу ирагъэжьэжыным иужь итщ, Урысей Федерацэм и Президент Путин Владимир ищIа унафэм тету. Республикэм, къэралым дежкIэ мыхьэнэ хэха зиIэ IуэхущIапIэр зэфIэгъэувэжыныр и нэIэ щIэтщ УФ-м и Правительствэм. Ар ирагъэжьэну я мурадщ 2023 гъэм и кIэухым, 2024 гъэм и пэщIэдзэм. Вольфрамымрэ молибденымрэ хуэдэ гъуэщIхэкI нэгъуэщI щIыпIэ куэдым къыщыщIагъэкIыркъым. Ар машинэ, кхъухьлъатэ ухуэным, щIыдагъэ къыщIэшыным, зыхъумэжыныгъэ IэнатIэм къыщагъэсэбэп.

«Вольфрамымрэ молибденымрэ ди деж къыщыщIэгъэкIыным мыхьэнэшхуэ иIэщ, сыт щхьэкIэ жыпIэмэ, дэ абыкIэ тхуэзэхъуэкIынущ нэгъуэщI щIыпIэ кърашэ гъуэщIхэкIхэр. КъищынэмыщIауэ, промышленнэ предприятэр ди республикэм щылэжьэн щIидзэжмэ, лэжьыгъэ IэнатIэщIэхэр диIэнущ, республикэ бюджетым налогыщIэхэр къыхуихьынущ, - жиIащ КIуэкIуэ Казбек.

НЭЩIЭПЫДЖЭ Замирэ.

Мырзэкъаным и зи чэзу текIуэныгъэ

ШыщхьэуIум и 13 жэщым Сан-Диегэ (США) щекIуэкIащ UFC Fight Night зэзауэ зэхэтхэмкIэ зэхьэзэхуэ. Абы и зэпэщIэтыныгъэ нэхъыщхьэхэм ящыщу щытащ ди лъэпкъэгъу Мырзэкъан Азэмэтрэ хэгъэрейхэм я спортсмен Кларк Девинрэ яйр.

ЗЭIУЩIЭР раундищкIэ екIуэкIащ икIи ди спортсмен цIэрыIуэм и текIуэныгъэкIэ иухащ. Техническэ нокауткIэ ар Кларк ефIэкIащ. Мырзэкъан Азэмэт и дежкIэ иджырей текIуэныгъэр UFC зэхьэзэхуэм щыетIуанэщ, и карьерэм щыепщыкIутIанэщ, зэи къыхагъэщIакъым. Мы гъэм и гъатхэпэм ди лъэпкъэгъум апхуэдэ дыдэу ещанэ раундым нокауткIэ щыхигъэщIауэ щытащ камерун зэуакIуэ Нчукви Тафон. Кларк текIуэныгъэ 13 иIэщ, 7-рэ къыхагъэщIащ.

Къэбэрдей-Балъкъэрым щыщ спортсменым зэIущIэм хухаха зэманыр имыух щIыкIэ текIуэныгъэ зэрызыIэригъэхьам папщIэ абы ехъуэхъуащ КъБР-м и Iэтащхьэ КIуэкIуэ Казбек. «Азэмэт, си гум къыбгъэдэкIыу уэри, уи зэфIэкIхэм щыгуфIыкI дэтхэнэ зыми сынывохъуэхъу зи чэзу текIуэныгъэ лъэщымкIэ! АдэкIи ехъулIэныгъэ дахэрэ лъагапIэщIэрэ уиIэну. Дрогушхуэ уи зэфIэкIым!» - щыжиIащ Iэтащхьэм и хъуэхъу псалъэм.

КЪЭХЪУН Бэч.

Махуэ лъапIэмкIэ йохъуэхъу

КъБР-м и Iэтащхьэ КIуэкIуэ Казбек спортсменхэм, физическэ щэнхабзэмрэ спортымрэ и лэжьакIуэхэм ехъуэхъуащ Физкультурникым и махуэмкIэ.

ХЪУЭХЪУ тхыгъэм къыхощ: «Нобэ хуэфэщэн пщIэ яхудощI физическэ культурэмрэ спортымрэ зегъэужьыным хэлъхьэныгъэ хуэзыщI дэтхэнэ зыми. Республикэм щыпсэу куэдым гъащIэ узыншэм зрат иужьрей илъэсхэм, Къэбэрдей-Балъкъэрым и спортсменхэм щIэх-щIэхыурэ урысейпсо, дунейпсо зэхьэзэхуэхэм ехъулIэныгъэфIхэр щызыIэрагъэхьэ.

Дэ дрогушхуэ ди лъэпкъэгъухэу Европэм, дуней псом, Олимп джэгухэм я чемпионхэм. Абыхэм я текIуэныгъэхэмрэ я зэфIэкIхэмрэ спортым и зыужьыныгъэм, псом хуэмыдэу щIалэгъуалэм я спорт талантхэр къэгъэнэIуэнымрэ абыхэм заужьынымрэ, сэбэп хуохъу.

Физкультурэ зэщIэхъееныгъэмрэ цIыхубэ спортымрэ зегъэужьыныр ди къалэн нэхъыщхьэхэм ящыщщ. Республикэм Iуэхугъуэ куэд щызэфIагъэкI спорт инфраструктурэр псоми къагъэсэбэпыфын папщIэ. Спорт объектхэр яухуэ е зэрагъэпэщыж, спорт школхэр зыхуэныкъуэ Iэмэпсымэхэмкiэ къызэрагъэпэщ, квалификацэ лъагэ зиIэ тренерхэмрэ гъэсакIуэхэмрэ гъэхьэзырыным гулъытэ хэха хуащI. АдэкIи пытщэнущ унэтIыныгъэм зегъэужьыным, Къэбэрдей-Балъкъэрым щыпсэу дэтхэнэ зыми гъащIэ узыншэ, жыджэр зэрырихьэкIыну Iэмалхэр къыхузэдгъэпэщынущ.

Физкультурникым и махуэм ирихьэлIэу сынывохъуэхъу узыншагъэ быдэ, къару мыкIуэщI, гухэхъуэгъуэ фиIэну, лъагапIэщIэхэр къэфщтэну».

Къэрал ныпхэр щаIэтынущ

Къэбэрдей-Балъкъэрым и Iэтащхьэ КIуэкIуэ Казбек Налшык къалэ дэт, Науржан Ибрэхьим и цIэр зезыхьэ Гимназие №1-р зэзыгъэпэщыж лэжьыгъэхэр зэрыщекIуэкIыр зригъэщIэну иджыблагъэ щыIащ.

КУРЫТ щIэныгъэ щрагъэгъуэт IуэхущIапIэр 1961 гъэм яухуауэ щытащ. Мы зэманым абы сабий 700-м щIигъу щоджэ. Зэгъэпэщыжын хуей Iуэхугъуэхэм къызэщIаубыдэ еджапIэм и унащхьэр, бжэхэмрэ щхьэгъубжэхэмрэ зэхъуэкIыныр, пэшхэм я лъэгур къиихауэ щIэ идзыжыныр, уэздыгъэ зэрыкIуэ кIапсэхэр, бжьамийхэр щIэуэ щIэшэжыныр, санитар-техникэ Iэмэпсымэхэмкiэ къызэгъэпэщыныр, унэ кIуэцI блынхэр зехьэныр. «Егъэджэныгъэ» лъэпкъ проектым ипкъ иткIэ зэрахьэ икIи къагъэщIэрэщIэж еджапIэм и IуплъапIэм ехьэлIа Iуэхугъуэ нэхъыщхьэхэр зэфIэкIащ - унащхьэр тралъхьащ, бжэ-щхьэгъубжэхэр халъхьащ.

КъБР-м и Iэтащхьэр апхуэдэу щыIащ къалэр гъэдэхэным икIи зэIузэпэщ щIыным ехьэлIауэ ухуэныгъэхэр щекIуэкI щIыпIэхэм. Апхуэдэу КIуэкIуэ Казбек щыIащ Къуэныкъуей Назир и цIэр зезыхьэ уэрамым деж щагъэтIыса жыг хадэ мащIэм лэжьыгъэр зэрыщекIуэкIым еплъыну. Мы зэманым абдеж лъэс лъагъуэхэр тралъхьащ, уэздыгъэ пкъохэр щагъэуващ, сабийхэр щыджэгу, я нэгур зыщрагъэужь хъуну зыгъэпсэхупIэхэри щащIащ. УдзыпцIэхэм IэкIэ зэрагъакIуэ псыщIэгъэлъадэхэр хуащIащ. Бжьыхьэ пщIондэ жыг хадэ мащIэм иджыри жыгыщIэхэр щагъэтIысыну я мурадщ.

Абхъаз утми ухуэныгъэ лэжьыгъэхэр щIэгъэхуэбжьауэ щокIуэкI. УнафэщIхэм къыхалъхьа проектым ипкъ иткIэ, Абхъаз утымрэ Къэбэрдей-Балъкъэрыр илъэси 100 зэрырикъум и щIыхькIэ ягъэтIысыну жыг хадэмрэ зы архитектурэ жыпхъэ яIэнущ. ЩIыпIэм зэрызрагъэукъуэдиям и мызакъуэу, мыбдеж зекIуапIэхэмрэ лъэс лъагъуэхэмрэ и кIыхьагъкIэ пхашынущ, тетIысхьэпIэхэр трагъэувэнущ, щIыпIэ-щIыпIэкIэ ут щхъуантIэхэр щащIынущ. «Апхуэдэ дыдэу, - щетх и Телеграмым КIуэкIуэ Казбек, - ЗэгурыIуэныгъэм и утри зэдгъэпэщыну ди гугъэщ. IэщIагъэлIхэр иужь ихьащ Къэбэрдей-Балъкъэрымрэ Урысеймрэ я къэрал ныпхэр зытетыну шыкуэтэнхэм я гъэувыным. Ныпхэр шыщхьэуIум и 22-м - Урысейм и къэрал ныпым и махуэм - яIэтыну траухуащ. Шыкуэтэнхэм я лъагагъыр метр 35-рэ хъунущ, ныпхэр къызыхэщIыкIа щэкIхэм я инагъри метри 7 x 10,5-рэ хъунущ.

Щэнхабзэм и зыужьыныгъэ

Налшык и «Искож» хьэблэм ухуэныгъэ гъэщIэгъуэн и кIэм щынагъэс. Щэнхабзэ зыужьыныгъэм и IуэхущIапIэр лъэпкъ проектым ипкъ иткIэ ящI. Метр зэбгъузэнатIэу миниплIым щIигъу зи инагъ ухуэныгъэр архитектурэ и лъэныкъуэкIэ гъэщIэгъуэнщ - абы удз гъэгъам и теплъэ иIэщ.

УНЭР зищIысыр тратхакIэщ абы. Щэнхабзэ зыужьыныгъэмкIэ центрым и бжэхэр абы екIуэлIэнухэм папщIэ мыгувэу къызэIуахынущ.

Къызэрыхэдгъэщащи, удз гъэгъа теплъэ зиIэ ухуэныгъэр дахэ дыдэщ. ЕтIуанэ къатым удэкIуеяуэ иужь, пщIантIэ зэIуха цIыкIум укъыщохутэ. Пэш щхьэхуэхэр и хъуреягъкIэ къегъэувэкIащ, пэшым и кум уитмэ ихъуреягъкIэ къыщыхъум укIэлъоплъыф.

Щэнхабзэ зыужьыныгъэмкIэ центрым щылэжьэнущ къафэмрэ гимнастикэмрэ щыхуагъэсэну пэшышхуэ. Iэмэпсымэхэр, щыгъынхэр щахъуми хэтщ абы. Утыку кърахьэ Iуэхухэр щагъэлъагъуэ пэшым цIыху 200-м нэс щIохуэ. Иджыпсту IэщIагъэлIхэм сценэр зыхуей хуагъазэ. Мы махуэхэм иджыри къашэнущ ар къэзыгъэнэху Iэмэпсымэщiэхэр.

Мыбы гъэлъэгъуэныгъэхэр къыщызэрагъэпэщыну я мурадщ, творческэ студиехэмрэ лъэщапIэхэмрэ щылэжьэнущ, лекцэ къыщеджэ пэшхэр хэтынущ.

«Искож»-р Налшык и хьэблэ нэхъ цIыху куэд зыдэсхэм ящыщ зыщ. Абы илъэс Iэджэ хъуауэ ЩэнхабзэмкIэ уни кинотеатри зэрыдэмытыр къэплъытэмэ, мы IуэхущIапIэр къыщызэIуахынум цIыхухэр зэрыпэплъэр шэч къызытумыхьэнщ.

ИСТЭПАН Залинэ.

• adyghe@mail.ru • adyghepsale.ru • apkbr.ru • smikbr.ru • Адыгэ Псалъэ • Адыгэ Псалъэ •

ГугъапIэ нэху

Абхъазыр зыхъумахэм я фэеплъ махуэм къыкIэлъыкIуэу Сыхъум щагъэлъапIэ я фIэфIыныгъэкIэ абы щызэуахэм я махуэр. Ди къуэш республикэм и тхыдэм и напэкIуэцI нэхъ хьэлъэхэм ящыщ зы махуэм къыкIэлъыкIуэу къэунэхуа махуэр, шыщхьэуIум и 15-р, абхъаз лъэпкъым, хэкум дежкIэ лъапIэщ. Илъэс 30 ипэкIэ щIыпIэм ихьащ мамырыгъэм папщIэ зи псэр зытыну хьэзыр, къуэш пэлъытэу якъуэува щIалэхэр. Дауи, псом япэ ирагъэщыр адыгэ зауэлI, Абхъаз Республикэм и ЛIыхъужь, генерал Сосналы СултIанщ. Апхуэдэуи сэлэтхэм я бжыгъэр нэхъыбэ щIыным, я къарур нэхъ лъэщ хъуным я гуащIэ халъхьауэ нобэ ящыгъупщэркъым Щэныбэ Мусэ, Нало Заур, Къалмыкъ Юрэ, Акъбащ Борис сымэ.

АБХЪАЗХЭМ къатехьэ лейм пэщIэувэну ежьат адыгэ щIалэхэр. Уеблэмэ абыхэм я адэ-анэм жраIэртэкъым зэрежьэр. Ахэр иришажьэрт зэкъуэшхэм ящIэт лъым, пэжыгъэм, захуагъэм хуаIэ гулыцIым. ЦIыху минитI кIуащ абхъазхэм якъуэувэну, ахэр псори лъэпкъ зэмылIэужьыгъуэхэм къахэкIат.

Куржы-Абхъаз зауэм хэта куэдым я цIэр иджыри къыздэсым цIыхубэм яIэщIэхуакъым - Сосналы СултIан, Ханкаров Хьэмзэт, Къардэн Гензэ, Бардодым Сашэ, нэгъуэщIхэри. ХэкIуэда щIалэхэм я адэ-анэхэм нобэми пщIэрэ гулъытэрэ хуащIу апхуэдэщ. Ди зэпыщIэныгъэмрэ дызэзыпх Iуэхумрэ едгъэфIэкIуэн, псори дызэгъусэу фIым, гуапагъэм, дахагъэм дыхущIэкъун зэрыхуейр къегъэлъагъуэ абхъазхэм я щхьэщыжакIуэхэм папщIэ хагъэунэхукIа махуэм. Абы ирихьэлIэу Апсным щызэуа куэд щызэхуос а лъахэм, зэкъуэшхэр зэрылъагъуну, зауэм хэкIуэдахэм яхуэщыгъуэну.

Шыщхьэуlум и 15-р зэныбжьэгъугъэм, зэкъуэшыгъэм я махуэ лъапIэу къелъытэ Абхъазым и лIыхъужь Нанбэ Закан: «1992 гъэм и шыщхьэуIум и 15-р гугъапIэ нэхум и махуэ хъуат. А махуэм дэ къыдгурыIуат Кавказ бгыжьхэм адэкIэ къыщыс ди къуэшхэм дэ щхьэкIэ лъы ягъэжэну зэрыхьэзырыр. Апхуэдэ зэкъуэувэныгъэм и уасэр, и мыхьэнэр къэлъытэгъуейщ».

Мы махуэхэм Абхъаз Республикэм и Жылагъуэ палатэм къыщыпсэлъащ Абхъаз анэхэм я зэгухьэныгъэм и унафэщI, Абхъазым и лIыхъужь Тарбэ Азрамет и анэ Кичбэ Гули. Абы жиIащ Кавказ анэхэм щIалэ хэкупсэхэр зэрагъэсар, ахэр пэжыгъэм, захуагъэм къыщхьэщыжыным хуэхьэзыру зэрыпсэур. Гули игу къигъэкIыжащ анэхэм я зэгухьэныгъэр къызэрагъэпэща нэужь, Кавказ Ищхъэрэм и хэгъэгухэм зэрыкIуар, Абхъазым щыхэкIуэдахэм я анэхэм зэрахуэзар, щIалэхэр щыщIалъхьа щIыпIэхэм зэрыщыIар.

Абхъазхэм я деж пщIэшхуэ щызиIэ, абыхэм иджыри быдэу япыщIа Сосналы СулътIан и щхьэгъусэ Любэ игу къигъэкIыжащ, дзэлI цIэрыIуэр Абхъазым кIуэну щежьа махуэр.

- Шыщхьэуlум и 14-р мэремт, а махуэм хъыбарыр къызэрыIуу СулътIан пщIантIэм къыдэкIауэ щытащ цIыху 23-рэ и гъусэу. Ахэр автобускIэ Гудаутэ кIуащ. ЗэрыжаIэжамкIэ, хуабжьу шынагъуэт икIи гугъут абхъаз щIыналъэм а махуэм уихьэну. Ауэ къателъалъэ шэ къэуэжым нэхърэ нэхъ Iейуэ СулътIан зытегузэвыхьыр бийр къызытеуа абхъазхэм я щытыкIэрт, я гум илъырт, дэIэпыкъуэгъу яхуэкIуэхэр къазэрыщыхъунурт, куржыхэм акъылэгъу ядэхъун-ядэмыхъунырт.

Гудаут митинг щекIуэкIыу ирихьэлIащ адыгэ гупыр. ЗылI абхъазыбзэкIэ къэпсалъэрт. Зыкъом дэкIри, абы едаIуэхэр къызэщIэпIейтеящ, къэпсалъэм пэрыуэу хуежьахэщ. Къэбэрдейм икIа цIыху 23-м ящыщ Сосрэн Владимир щIэупщIащ лIым жиIэр хузэрадзэкIыну. ИкIи абдеж щытхэм къыжраIащ къэпсалъэм абхъазым иIэ Iэмалымрэ къарумрэ дзыхь зэрытримыщIэр, бийр IэщэкIэ фIыуэ зэрызэщIэузэдам, и лъэпкъыр къыхагъэщIэным зэрыригузавэр, икIи абы къыхэкIыу куржыхэм яхуэзэн, епсэлъэн хуейуэ къызэрилъытэр.

Ауэ цIыхубэр къигъэгубжьат куржыхэр къазэрытеуам, лъы зэрагъэжам, ар къызэрыхуамыгъэгъунур жаIэу арат. Ар зэрызэхихыу, Владимир утыкум ихьэщ, къэпсалъэр иригъэкIуэтэкIри, жиIат: «Абхъазхэ, фи къуэшхэр мо къуршыщхьэм къызэпрокI, гъуэгу тетщ, куэд мыщIэу къэсынущ. ФыкъимыкIуэт, фэ фи закъуэкъым, дэ дывигъусэщ!». Абы щыгъуэм гупыр зыуэ къызэрыIэтат я гуфIэгъуэр къагъэлъагъуэуи, ар куэдрэ СулътIан жиIэжащ.

Сосналы Любэ къызэхуэсахэм ягу къигъэкIыжащ а щIыналъэм зэуэну кIуа адыгэ щIалэхэм: «Нобэ щыщIэдзауэ абхъазу дыфлъытэ», - псалъэхэр тхьэрыIуэ папщIэу жаIэу зэрыщытар.

Къару лъэщ яхуэхъуащ ахэр абхъазхэм. Пэжыр, зэкъуэшыныгъэр, захуагъэр текIуэри, Апсным иIуэтэжащ.

НЭЩIЭПЫДЖЭ Замирэ.

Дызэрыпагэ композитор, пианист

КъБР-м и цIыхубэ артист, Урысей Федерацэмрэ Санкт-Петербургрэ я Композиторхэм я зэгухьэныгъэм хэт композитор, пианист Къэбэрдокъуэ Мурат лъэпкъыр дызэрыгушхуэхэм ящыщщ.

ЗЭРЫЦIЫКIУРЭ макъамэм дихьэха щIалэр илъэсибл щыхъум Музыкэ школым щIэтIысхьэри, фортепианэмрэ гитарэмрэ хуеджащ. Илъэс 14 щрикъум ар и зэфIэкI щеплъыжын Урысей Ипщэм и концертмейстер ныбжьыщIэхэм я етIуанэ зэпеуэм икIи саугъэт нэхъыщхьэр къыщихьат. Илъэс дэкIри, дипломант щыхъуащ пианистхэм папщIэ къызэрагъэпэща «Макъамэ гъатхэ-2001 гъэ» зэпеуэм. Макъамэм хуича япэ лъэбакъуэхэр игъурлы зыхуэхъуа щIалэм ар IэщIагъэу къыхихащ. Гъуазджэхэмкlэ Кавказ Ищхъэрэ къэрал институтым и композитор, фортепианэ къудамэхэр 2009 гъэм диплом плъыжькIэ къиуха нэужь, Къэбэрдокъуэм и щIэныгъэм щыпищащ Санкт-Петербург Римский-Корсаков Н. А. и цIэр зезыхьэ и консерваторэм и аспирантурэм. Студенту щыщыта илъэсхэми Мурат зэхьэзэхуэ куэдым и зэфIэкI щеплъыжащ икIи зэпымыууэ абыхэм бжьыпэр щиубыдащ. Псалъэм папщIэ, ар щытекIуащ Урысейм и композиторхэм я «Партитура» зэпеуэм и «Киномузыка» лIэужьыгъуэм. Зыхуигъэувыж къалэнхэр зэгъэхъулIэным сыт щыгъуи ерыщагъэрэ тегушхуэныгъэрэ хузиIэ Мурат зыхыхьэ сыт хуэдэ Iуэхури зэригъэдахэр умыгъэщIэгъуэн плъэкIыркъым. Къэбэрдокъуэм и зэфIэкIым и лъагагъыр къызэралъытэ пщалъэщ макъамэмкIэ дунейпсо зэпеуэхэм абы и IэдакъэщIэкIхэм ящыщ зы Iэмал имыIэу щагъэзэщIэн хуейуэ зэрыхагъэхьар.

Ленинград областым и къэрал симфоние оркестрым и художественнэ унафэщI икIи дирижёр нэхъыщхьэ, Санкт-Петербург и къэрал консерваторэм и доцент Голиков Михаил зи унафэщI «Таврический» международнэ симфоние оркестрымрэ республикэм и радиожурналист Теувэжыкъуэ Марианнэрэ я гъусэу, Къэбэрдокъуэ Мурат итхащ «Симфония Кавказа» альбом купщIафIэр. Кавказым ехьэлIауэ адыгэ, балъкъэр, урыс композиторхэм ятхауэ щытахэр зэхуэхьэсыжри, диски 5 хъууэ дунейм къытригъэхьащ. Мурат къызэрилъытэмкIэ, хэкупсэу щIэблэр къэбгъэтэджыныр-кIэ мыхьэнэшхуэ зиIэ а макъамэхэр курыт еджапIэхэм я дерсхэм къыщыбгъэсэбэп хъунущ.

Голиковым зэрыжиIэмкIэ, ар адыгэ макъамэм дихьэхащ «Симфония Кавказа» щэнхабзэ проект иным хэта нэужь. Аращ дунейпсо щэнхабзэм и гъунапкъэщIэхэр къызэIухыным хуэгъэпса, адыгэ макъамэр зи лъабжьэ проектым пищэным маэстрэр тезыгъэгушхуари. Абыхэм зэдатхащ адыгэхэм я академическэ музыкэ щэнхабзэм и щапхъэу къалъыта «Черкесский альбом» симфониер. Илъэситху ипэкIэ Голиков Михаил къыхилъхьауэ и оркестрым и гъусэу Ленинград областым щригъэкIуэкI «Дым над водой» фестивалыр Кавказ Ищхъэрэми щрагъэкIуэкIащ. Оркестрым и къалэн нэхъыщхьэр – урыс, дунейпсо макъамэ щIэинхэм цIыхубэр хэгъэгъуэзэнымрэ классикэ лэжьыгъэхэр фIыуэ егъэлъагъунымрэ къохъулIэ. 2013 гъэм Голиков Михаил къыхуагъэфэщащ «Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и цIыхубэ артист» цIэ лъапIэр, «Симфония Кавказа» щэнхабзэ проект иным папщIэ.

Продюсер Тельнов Алексей и «Цурцула» проектым хыхьэу, Санкт-Петербург дэт «Лендок» студием 2016 гъэм «Клевер-квартет» камерэ оркестрым и гъусэу щатхащ «Псалъэншэ уэрэдхэр» аудиоальбомыр. Къэбэрдокъуэ Мурат пианиным къригъэкI псалъэншэ уэрэдхэмрэ «Клевер-квартетым» хэтхэм къагъэщIа макъамэмрэ куэдым ягу дыхьащ.

Мурат и IэдакъэщIэкI цIэрыIуэ хъуахэм ящыщщ цIыхубэм фIыуэ ялъэгъуахэм ящыщщ «OST-сюита», «Шэрджэс къафэхэр», «Бёрнс Роберт и псалъэхэр зыщIэлъ балладэщ» макъамэхэр, Рахманинов Сергей и «Рапсодие на тему Паганини» лэжьыгъэр. ЩIалэр цIэрыIуэ ирихъуащ фильмхэмрэ театр теплъэгъуэхэмрэ яхуитха макъамэхэми. Ди хэкуэгъу композиторым хамэ къэралхэми щыцIэрыIуащ. Сокуров Александр и «Франкофония. Лувр под немецкой оккупацией» фильмым 2015 гъэм хуитха макъамэр нэхъыфIу къыщалъытащ Венецием щекIуэкIа 72-нэ кинофестивалым. Нидерланд оркестрыр и гъусэу, Къэбэрдокъуэр абы Хильверсум къалэм щелэжьауэ щытащ. Мурат и концертхэм щигъэзащIэ а фильмым щыщ «Вальс»-м и макъамэр. Ар утыку къыщрахьащ Торонто, Сан-Себастьян, Ниццэ щекIуэкIа кинофестивалхэм, Урысей кином и тхьэмахуэм хыхьэу. Апхуэдэу композиторым макъамэ хуитхащ «Огни большой деревни» (2016 гъэ), «Человек с киноаппаратом» (2017 гъэ), «Облепиховое лето» (2018 гъэ), «Глубокие реки» (2018 гъэ) фильмхэм.

- Къэбэрдей-Балкъэрым щыпсэу куэдым я анэдэлъхубзэр IэщIыб зэращIыр, хуэфащэ пщIэрэ гулъытэрэ зэрыхуамыщIыр нобэ узыгъэгузавэщ. НэгъуэщI лъэпкъым щыщ щхьэгъусэ схуэхъуами, си бынхэм Iэмал имыIэу адыгэбзэр яIурылъу къэзгъэхъунущ, - жеIэ Мурат. – Дэнэ щIыпIэ ущыпсэуми, ухущIэкъумэ, анэдэлъхубзэр пхуэхъумэнущ.

Илъэс зыбжанэ хъуауэ Санкт-Петербург щылажьэ ди хэкуэгъу, композитор щIалэщIэр Налшык щIэх-щIэхыурэ къэкIуэжурэ концертхэр щет. И макъамэхэр зигу дыхьэхэр зэрыкуэдыр нэрылъагъуу, абы и пшыхьхэм куэд щызэхуос, ди лъэпкъ щэнхабзэмрэ гъуазджэмрэ я лэжьакIуэ пашэхэри яхэту. И концертхэр ягъэдахэ Санкт-Петербург и «Клевер-квартет» камернэ оркестрым и артистхэм. Ахэр скрипкэ еуэху Стародубцев Антон, Шмелевэ Екатеринэ, альт еуэ Баринов Борис, виолончелым хуэзэзэ Ботвин Игорь сымэщ. КъыхэзэщыпскIэщ, Къэбэрдокъуэ Мурат мы гупым зэрыдэлажьэр, концертхэр зэгъусэу зэратыр, Iуэху щIэхэм зэрызэдаIэщIэр.

- Илъэсибгъу щрикъум «Сосрыкъуэ и пшыналъэр» Мурат къысхуихьауэ зэрыщытар сигу къинэжащ. Иджыри къыздэсым си гъэсэным макъамэу итхам хуэдиз язынихэъукIэм я гъащIэ псокIэ ятхыфыркъым. Адыгэ макъамэм, дунейпсо щэнхабзэм хэлъхьэныгъэфIэр хуэщIу адыгэ щIалэм зэфIэкIышхуэ зэриIэр гуапэщ. Тхьэр таланткIэ зыхуэупса Мурат сызыхуэмыса Iуэху куэдым зэрыпищэм срогушхуэ, - хужеIэ ДжэбраIил и гъэсэным.

Урысейм и щэнхабзэ къалащхьэу къалъытэ Санкт-Петербург илъэс зыбжанэ хъуауэ Мурат щыпсэуми, зыхэтым яхэшыпсыхьакъым. Ар ди щыналъэм гукIи псэкIи пыщIащ, и лэжьыгъэхэми адыгэ щэнхабзэм ижь къыхэхащ, и анэдэлъхубзэр дахэу егъэшэрыуэ. Гуапэщ Къэбэрдей-Балъкъэрым щекIуэкI щэнхабзэ зэхыхьэхэми Къэбэрдокъуэр жыджэру зэрыхэтыр, и IэдакъэщIэкI макъамэкIэ и хэкуэгъухэр зэригъэгуфIэр, зэригъэгушхуэр. Макъамэ щэнхабзэм лъэ быдэкIэ хэува, Америкэм и Штат Зэгуэтхэм, нэгъуэщI къэрал куэдым концертхэр щитыну ирагъэблагъэ, Урысейм и щIыналъэ куэдым «Таврический» международнэ симфоние оркестрымрэ Санкт-Петербург и «Клевер-квартет» оркестрымрэ я гъусэу пшыхь гукъинэжхэр щызыт, зи ныбжьыр илъэс 35-рэ ирикъуа адыгэ щIалэм и вагъуэр макъамэ гъуазджэм нуру щоблэ, апхуэдэ щIэблэ зиIэ лъэпкъыр дызэрыузыншэм, ди къэкIуэнур зэрыдахэм и нэщэнэу. Зи мурадхэр ерыщу зэзыгъэхъулIэф щIалэ жыджэрым адыгэ макъамэр дуней псом зэрыхихьэр гуапэ тщохъу.

ТЕКIУЖЬ Заретэ.

Пасэми щыIащ блэкIар зыфIэтелъыджэ

Археологиер тхыдэ щIэныгъэм и гуэдзэнщ. Зэреджэр алыджыбзэм къытехъукIащ, archaios - пасэрей, logos – егупсысыкIэ, зыгурыгъэIуэкIэ мыхьэнэхэр къызэрыкI псалъэхэу зэхэтщ.

ЗЭМАН жыжьэу блэкIахэм къыщекIуэкIахэр, щыпсэуахэм щагъэхъахэр зыхуэдам дезыгъэгупсысыж, уеблэмэ ахэр ди нэгу къыщIэзыгъэувэжыф IэщIагъэ-щIэныгъэм гулъытэ хэха хуащI щыхъуа шыщхьэуIум и 15-р мы зэманым щагъэлъапIэ Урысей Федерацэм, Белоруссием, Къэзахъстаным.

Дызытепсэлъыхь Iуэхум, «Археологием и махуэ»-м, и къежьэкIэ хъуам ехьэлIауэ гукъэкIыж зэхуэмыдэхэр щыIэщ. Япэрейм и гугъу тщIынщи, ЩIэныгъэхэмкIэ Урысей Академием и академик Янин Валентин зэрыжиIэжымкIэ, Хэку зауэшхуэр иджыри къэмыхъеяуэ, Новгород къалэм и Iэхэлъахэм щIытI лэжьыгъэхэр щрагъэкIуэкIырт. Зэгуэрым, шыщхьэуIум и 15-м, археолог ныбжьыщIэхэм я зыр, и гушыIэр япэ иригъэщу, щIэупщIат жаIэ, зыпэрыт IэнатIэр гъэлъэпIэным теухуауэ махуэ хэха алъандэрэ щIамыIэм ехьэлIауэ. Ар зэхэзыха нэхъыжьхэм я зым сэмэркъэу щIыкIэу, псори зэрызэхэту зыкъызэкъуихри, «нобэ хъунукъэ?» жиIат...

Пэжыр нэхъ зи тегъэщIапIэу дэ къэтлъытэ къыкIэлъыкIуэ гукъэкIыжыр пыщIащ совет археолог цIэрыIуэ Пассек Татьянэ 1947 - 1968 гъэхэм иригъэкIуэкIа щIэныгъэгуэдзэ зекIуэ зыбжанэм. ЖытIэнур арамэ, а бзылъхугъэр тхыдэм и лъэхъэнэ жыжьэу неолитыр, энеолитыр, домбеякъыр зи тепщэу щыта лIэщIыгъуэхэр Европэм и Ипщэ-КъуэкIыпIэмкIэ зэрыщекIуэкIар джынымкIэ IэщIагъэлI нэсу дуней псом зыкъыщигъэлъэгъуат. КъызэраIуэтэжымкIи, къыдэлажьэхэм Пассек Татьянэ апхуэдизу пщIэ къыхуащIырти, къыщалъхуа шыщхьэуIум и 15-р, абдежым щыщIэдзауэ, Археологием и махуэу гъэлъэпIэн зэрыхуейр къызэдыхалъхьат.

Махуэр щагъэлъапIэр

Гу зэрылъытэгъуафIэщи, зи гугъу тщIы Iуэхур зрихьэлIэр гъэм и зэблэкIыгъуэу губгъуэм хуиту ущит хъу лъэхъэнэрщ. Абы къыхэкIыуи, а IэщIагъэм ирилажьэхэм ящыщ куэдым я махуэр зекIуэм зэдыхэту ягъэлъапIэ.

Археологым и махуэм гулъытэ хэха щыхуащI тхылъ хъумапIэхэм, тхыдэм пыщIа музейхэм, институтхэм, нэгъуэщIхэми.

Гу лъытапхъэщ

«Археологие» фIэщыгъэм псом япэу узыщрихьэлIэр Пасэрей Алыджым и философ цIэрыIуэу щыта Платон къызэринэкIа и щIэныгъэ лэжьыгъэхэрщ, къызэрыщыкIуэри «блэкIам теухуауэ щыхьэт узытехъуэфыну Iуэтэжхэр» егупсысыкIэм хуэкIуэущ.

Тхыдэ мыжыжьэм къызэрыхэщыжымкIэ, Урысейм и пащтыхьу щыта Пётр Езанэм унафэ ищIат езыр зи тепщэ къэралым и щIыналъэм зэман блэкIахэм я щIэину къыщагъуэт хьэпшыпыжьхэр и уардэунэм кърахьэлIэн зэрыхуейм ехьэлIауэ, и къыхуеджэныгъэр зыгъэзащIэ дэтхэнэми тыгъэ лъапIэхэмкIи егуэпылIэну къигъэгугъэу.

КЪУМАХУЭ Аслъэн.

Дунейм щыхъыбархэр

Я зэпыщIэныгъэхэр нэхъ быдэ мэхъу

Дызэрыт илъэсым и мазибл блэкIам Урысеймрэ Китаймрэ зэрызэдэлэжьам теухуа бжыгъэхэм къагъэлъагъуэ псори зэхэту сатууэ зэдащIыр процент 29-кIэ нэхъыбэ зэрыхъуар – доллар мелард 97,7-рэ и уасэ.

КИТАЙМ и таможнэ управленэ нэхъыщхьэм зэрыщыжаIамкIэ, Китайм УФ-м кърригъэшам проценти 5,2-кIэ хэхъуащ - доллар мелард 36,2-рэ и уасэ. Урысейм Китайм иригъашэрщ хэпщIыкIыу нэхъыбэ хъуар - абы процент 48,8-кIэ хэхъуащ, доллар мелард 61,4-м нэсу.

УФ-м хамэ къэрал Iуэхухэмкlэ и министрым и къуэдзэ Моргулов Игорь къызэрыхигъэщамкlэ, къэралитIыр зэгурыIуауэ щытащ сатууэ зэдащIыр доллар мелард 200 и уасэм нагъэсыну. А бжыгъэм яубзыхуа пIалъэр къэмысу зэрынэсынум, я зэпыщIэныгъэхэри нэхъ быдэ зэрыхъунум шэч къытрихьэркъым къулыкъущIэм.

Кхъухьлъатэзехуэ зэанэзэпхъу

Дунейм куэдрэ ущрихьэлIэркъым зы авиакомпанием зы унагъуэм щыщхэр щылажьэу. Абы укъыфIэкIыжмэ, зэзэмызэххэщ къыщыхъур Даллас щылажьэ Southwest Airlines компанием иджыблагъэ хэIущIыIу щыхъуам хуэдэ – зэанэзэпхъум зы кхъухьлъатэ зэрагъакIуэ. Капитан Петитт Холли и япэ дэIэпыкъуэгъуу гъусэ къыхуэхъуащ ипхъу Кили.

ХОЛЛИ авиацэм стюардессэу лэжьэн щыщIидзауэ щытащ. Зэман дэкIри, ар дихьэхащ кхъухьлъатэзехуэ IэщIагъэм икIи абы хуеджэри, ирилэжьэну хуит зыщI сертификатыр къыхуагъэфэщащ. Бынищ зиIэ цIыхубзыр кхъухьлъатэзехуэу зэрылэжьэфыр щагъэщIагъуэкIэ, абы зэпымыууэ къыхигъэщырт и анэмрэ и щхьэгъусэмрэ хуабжьу къызэрыдэIэпыкъур.

И анэр и щапхъэу, Кили зригъэхъулIащ и хъуэпсапIэр. Илъэс 14 фIэкIа хъуатэкъым хъыджэбзым IэщIагъэ хуэхъуну зыхуейр къыщыхихам. «Хъуапсэ и псэ кIуэдыркъым», жыхуаIэращи, зэанэзэпхъур иджы зэщыгуфIыкIыу зэдолажьэ, жэуаплыныгъэр зыхащIэу я IэнатIэм пэрытщ.

Шыщхьэуlум и 16, гъубж

♦ **Астронавтикэм и дунейпсо академиер къыщызэрагъэпэща махуэщ**
♦ **Фошыгъу хэлъу гъэва мамкъутым и махуэщ**
♦ **1939 гъэм** «Кабардинка» ансамблым концертхэр КъуэкIыпIэ Жыжьэм тын щыщIидзащ.
♦ **1960 гъэм** Налшык къыщызэIуахащ изобразительнэ гъуазджэмкIэ музей. Абы республикэм щыцIэрыIуэу щыта сурэтыщI, егъэджакIуэ Ткаченкэ А. Л. и цIэр зэрехьэ иджыпсту.
♦ **1965 гъэм** Урысейм щэнхабзэмрэ тхыдэмрэ я фэеплъхэр хъумэнымкIэ и зэгухьэныгъэм и Къэбэрдей-Балъкъэр къудамэр къызэрагъэпэщащ.
♦ **1603 гъэм** къалъхуащ нэмыцэ дипломат, адыгэхэм я псэукIэ-зэхэтыкIэм тхыгъэ куэд тезыухуа **Олеарий Iэдэм**.
♦ **1902 гъэм** къалъхуащ адыгэ тхакIуэ, СССР-м и Къэрал саугъэтыр зрата **КIэрашэ Тембот**.
♦ **1919 гъэм** къалъхуащ композитор, уэрэджыIакIуэ, КъБР-м, АР-м, УФ-м я цIыхубэ артист **Тхьэбысым Умар**.

Дунейм и щытыкIэнур

«pogoda.yandex.ru» сайтым зэритымкIэ, Налшык уэфIу щыщытынущ. Хуабэр махуэм градус 31 – 33-рэ, жэщым градус 24 – 25-рэ щыхъунущ.

Шыщхьэуlум и 17, *бэрэжьей*

♦ **1771 гъэм** Екатеринэ ЕтIуанэм и указкIэ Къэбэрдей цIыхубэм Щытхъу тхылъ кърататщ.
♦ **1922 гъэм** къалъхуащ Мысырым щыщ къэрал, жылагъуэ лэжьакIуэшхуэ, мамырыгъэр хъумэнымкIэ Дунейпсо Ленин саугъэтыр зрата **Мохи-эд-Дин (Жэмбей) Хъалид**.
♦ **1928 гъэм** къалъхуащ филологие щIэныгъэхэмкIэ доктор, АКъУ-м и профессор, КъШР-м щIэныгъэхэмкIэ щIыхь зиIэ и лэжьакIуэ **Тхьэркъуахъуэ Инус**.
♦ **1946 гъэм** къалъхуащ философие щIэныгъэхэмкIэ доктор, КъШКъУ-м и профессор, КъШР-м щIэныгъэхэмкIэ щIыхь зиIэ и лэжьакIуэ, ЩIДАА-м и академик **Абдокъуэ Станислав**.
♦ **1952 гъэм** къалъхуащ тхыдэ щIэныгъэхэмкIэ доктор, КъБКъУ-м и профессор **Куэш Мырзэбэч**.

Дунейм и щытыкIэнур

«pogoda.yandex.ru» сайтым зэритымкIэ, Налшык пшэр техьэ-текIыу щыщытынущ. Хуабэр махуэм градус 31 – 33-рэ, жэщым градус 24 – 25-рэ щыхъунущ.

Зыгъэхьэзырар
ЖЬЭКIЭМЫХЪУ Маринэщ.

ЩIэныгъэм и лъабжьэ быдэ

Уэзджынэр къеуэу егъэджакIуэр классым къыщыщIыхьэну дакъикъэм пэплъэрт еджакIуэхэр, пэплъэрт театрым и сценэр зэIуихыу фIыуэ ялъагъу артистым Iэгуауэшхуэ зэрыхуаIэтым хуэдэу.

ЗЭЛЪЫТЫНЫГЪЭ хэлътэкъым а Iуэхум: адыгэбзэмрэ литературэмкIэ Псыгуэнсу къуажэм дэт езанэ курыт еджапIэм щезыгъаджэ Хьэсанэ Хьэбашэ Щукиным и цIэр зэрихьэу Москва дэт еджапIэм щIэтIысхьэу ар япэу къэзыуха гупым ящыщт. АрщхьэкIэ, цIыху цIыкIум ягъэщIагъуэу, къыхиха артист IэщIагъэр зэуэ егъэджакIуэ IэщIагъэмкIэ ихъуэжащ - анэм фIэкъабылтэкъым ар сценэм ихьэныр.

Сыт хуэдэу еджапIэр фIыуэ къимыухами, анэм и псалъэр тIэу жыIэ зымыщIу еса Хьэбашэ адыгэбзэмрэ литературэмкIэ япэу ита дерсхэм хьэщыкъ ящIат и лэжьэгъухэри школакIуэ цIыкIухэри.

Сценэм къыхуигъэщIа цIыхумкIэ иджы дэтхэнэ зы школ дерсри зэфIэкIыу кърритар гурэ псэкIэ зыхилъхьэ спектакль теплъэгъуэ гъэщIэгъуэнхэм я утыкут. Абы щыджэгур езым и закъуэтэкъым, сабийуэ иригъаджэми роль зырызыххэ ягъэзащIэрт.

ЩоджэнцIыкIу Алий и «Хьэжыгъэ пут закъуэр», Акъсырэ Залымхъан и «Дахэнагъуэр» - Хьэбашэ и нэIэм щIэту а тхыгъэхэм къытращIыкI спектакль теплъэгъуэхэр школым и пэшышхуэм и мызакъуэу, къуажэ клубми щагъэувырт.

Хьэсанэм гулъытэншэу къигъанэртэкъым адыгэбзэр хъумэным ехьэлIа дэтхэнэ зы Iуэхури, ирехъу ар адыгэ прозэм, усыгъэм щыхагъэгъуазэ классщIыб лэжьыгъэ е класс сыхьэт. Абыхэм Хьэбашэ зэпкърыхауэ щытепсэлъыхьырт Къэбэрдей - Балъкъэр тхакIуэхэм я IэдакъэщIэкIхэм, ди бзэм и къулеягъэм, лэжьыгъэшхуэ къыщрахьэлIэу къекIуэкIа жылэм и тхыдэ къулейм. Псыгуэнсум зы махуэшхуэ дауэдапщи къуажэ зэхуэси щекIуэкIыртэкъым зи жьэр нахуэ, хуэдэр къэгъуэтыгъуейуэ адыгэбзэ къабзэ зыIурылъ егъэджакIуэр хэмыту. Апхуэдэт гъэ еджэгъуэщIэм ирихьэлIэу районым ис егъэджакIуэхэм я шыщхьэуIу зэхуэсхэри. Илъэс куэдкIэ егъэджакIуэ IэщIагъэм ирилэжьа Хьэсанэм ищI докладхэр бзэ щIэныгъэм и лъабжьэ нэсу къалъытэрт.

Школым зэрыщылажьэм хуэдэурэ, абы и Iэдакъэ къыщIэкIащ еджапIэ нэхъыщхьэхэм щеджэхэм куэдкIэ къахуэщхьэпэн щIэныгъэ лэжьыгъэхэр. Къапщтэмэ, «зэмрэ» «зымрэ» я тхыкIэр университетым зэрыщрагъэджымкIэ игу мызагъэу, абы теухуа Iуэху еплъыкIэ иIащ Хьэсанэм. Абыхэм теухуа нэтынхэр телевиденэмкIи радиомкIи мызэ-мытIэу къатауэ щытащ. Абы и деж чэнджэщакIуэ къакIуэрт районым ис егъэджакIуэхэри щэнхабзэм, гъуазджэм я лэжьакIуэхэри.

КъыдэкIуэтей щIэблэр адыгэ щэнхабзэм, гъуазджэм, литературэм кууэ хэгъэгъуэзэным зи гуащIэшхуэ хэзылъхьа цIыхум гъэсэныгъэ и лъэныкъуэкIи нэхъ мащIэ илэжьакъым. Куэдым ящIэж егъэджакIуэхэр ящIыгъуу школакIуэхэм илъэс къэс кърахьэлIэу щыта хадапщIэмрэ нартыхудэчымрэ.

Лэжьыгъэм зыщIезыгъэх, IэбэкIэмыщIэ къилъагъуну фIэкIа хуейтэкъым Хьэбашэ - «гъэ мэкъумэшыр къызэрырахьэлIэжыну уэрэдыр» и хьэзырыххэт... утыкум кърищэ еджакIуэм щIэгубжьэртэкъым ар, атIэ макъ гъэхуа дахэкIэ лэжьыгъэм и мыхьэнэмкIэ къыщIидзэрти, напэм, цIыхугъэм, щэным теухуа псалъэмакъхэмкIэ иухыжырт, и щхьэр ехьэхауэ абы щIэдэIуам гъащIэ дерс къыхимыхынкIэ Iэмал имыIэу.

А цIыху Iущ набдзэгубдзаплъэм къахуигъэна щапхъэ куэд нобэми къуажэм щызэхэпхынущ.

- Псалъэм папщIэ, хьэщIапIэ фыкIуауэ ямылейуэ куэдрэ фыщымыс. Ар емыкIу къызэрыфхьын Iуэхущ. Унэгуащэм жыхапхъэр къиштэ хуэдэу зищIакъэ, фи къэтэджыжыгъуэ хъуауэ аращи, зывмыIэжьэж... пщащэхэр и мычэзууэ фымыдыхьэшх - «делэ дыхьэшхрилэщ», къыфхужаIэнщ...

МащIэу къыщIэхуар щIалэ цIыкIуу къыщIэкIмэ, абы нэхъ хуэпхъашэт: дэнэ щыплъэгъуар е яIуатэу щызэхэпхар адыгэ щIалэм апхуэдэ нэмысыншагъэ игъэлъагъуэу - Хьэбашэ и псалъэ къэс къару хэлът, и жыIэм уфIэкIынкIэ Iэмал имыIэу.

И ныбжьыр илъэс 75-рэ ирикъуху школ лэжьыгъэм пэрыта, Псыгуэнсу жылагъуэм егъэджэныгъэмрэ щIэныгъэмрэ я лъабжьэ дахэ щызыгъэтIылъа Хьэсанэ Хьэбашэ илъэс 90-м хыхьэху узыншэу, и Iуэху Iыхьэ ищIэжу, къыбгъэдыхьэм чэнджэщ тэмэм иритыфу дунейм тетащ. Ар сценэм имыхьа пэтми, цIыхубэм хуищIэн хуей къалэныр зы щIыпIэ и дежи щыдэхуакъым.

Класс нэхъыщIэхэм щIэсхэр а зэманым адыгэбзэмрэ литературэмкIэ иригъэджащ Щэхъэлы Iэскэр. Ар зауэм ипэ лъэхъэнэм зи цIэ жаIэу Налшык дэта Учебнэ городокым щеджахэм ящыщт.

ПэщIэдзэ классыр къэзыуха цIыкIухэр зэуэ дыдихьэхат зауэм ипэ махуэхэм щыщIэдзауэ и кIэм нэсыху хэта, ныбжь зиIэ егъэджакIуэм. Ар къытхуэгуапэт, и макъым зригъэIэтуи зэхэпхынтэкъым. Арат Iэскэр и урокхэм къытхуэмыгъэсу дыщIыпэплъэр.

ЕгъэджакIуэр къызэрытхэт а зы сыхьэтым дыщIигъэджыкIырт гъащIэм къыщытщхьэпэн Iуэхугъуэ куэдым. Урокым хуэмыхьэзыру кIуа еджакIуэр имыгъэукIытэн щхьэкIэ, япэщIыкIэ щIэупщIэрт школым къэкIуэн ипэ илэжьа унагъуэ Iуэхухэм. Апхуэдэ къабзэу щигъэтIысыжкIэ, и адэм е и адэшхуэм теухуа псалъэ гуапэ е къызыхэкIа лъэпкъым теухуауэ къекIуэкI хъыбар гуэрхэм кIэщI дыдэу хутепсэлъыхьырт. И классэгъухэм я пащхьэм щримыудыха сабийр зэуэ егъэджакIуэм хуэгушхуэрт, и дзыхь щIэгъу хъурт, къыкIэлъыкIуэ дерсым хуэхьэзыру къызэрыкIуэнми хэтт.

Сабийм и дуней щэхум, и гупсысэм сыткIи хуэнэIуасэ егъэджакIуэ нэсыр къызэрытхэт зы сыхьэтым лэжьыгъэм, цIыхугъэм, щэным, напэм теухуа дерс псо ябгъэдилъхьэну хунэсырт.

Уэзджынэр къеуэу Iэскэр къытхуэкIуэу щытлъагъукIэ, классым щIэсхэр зэрыщыту дыпежьэрт, дыбгъурыту къыщIэтшэныр ди гуфIэгъуэшхуэу. А дакъикъэ зыбжанэри пщIэншэу игъэкIуэдыртэкъым абы: япэ бгъэдэлъадэ еджакIуэм и Iэблэр иубыдырти, нэхъыщIэмрэ нэхъыжьымрэ щызэбгъурытым и деж щхьэж къылъыс увыпIэр зыхуэдэм дыщIигъэджыкIырт. ПсалъаблэтэкъыМ ар, ауэ и зы жыIэр сабий акъылым къипхъуэтэн хуэдэу психолог нэст.

- Уэ, щIалэ, нобэ дерсым ухуэмыхьэзыру укъэкIуащ, ди етIуанэ зэхуэзэм, тIури зыкIи дыхуэмейуэ, ди жагъуэ зэрыщIынщ. Ар хуэфащэкъым япэу къуажэм къыдыхьа тракторыр дзыхь хуащIу трагъэтIысхьауэ щыта уи адэшхуэм, - «дзыхь» псалъэм хикъузэурэт зэрыжиIэр.

- СыкъэвмыгъапцIэ, мыхьэзырхэм фи Iэр къэфIэти, Iуэхур зытетыр къэзвгъащIэ, «узэсэ - сэгъейщ», «чы щIыкIэ къыумыгъэшар бжэгъу хъуа нэужь къыпхуэгъэшыжынукъым», «пцIым лъакъуэ щIэткъым», - зи акъылыр зэрыубыду хуежьа цIыкIухэр псалъэ къэс фIым хуаущийрт.

Псыгуэнсум и щIэблэм адыгэбзэ къабзэ къадекIуэкIыным зи гуащIэшхуэ хэзылъхьа егъэджакIуэ нэсхэу Хьэсанэ Хьэбашэрэ Щэхъэлы Iэскэррэ хаша щIэныгъэ лъагъуэр хэгъуэщэжынукъым. Зым бгъэдэлъым адрейм пищэрт жыпIэну, а тIум я зэкъуэтыныгъэр щIэныгъэм и лъабжьэ нэс яхуэхъуауэ нобэми къокIуэкI.

ЛЪОСТЭН Музэ.

Лъэпкъ Iущыгъэ:
Уи щхьэ иумыпэсымкIэ нэгъуэщIым ухуэмыупсэ.

Къэбэрдей-Балъкъэрыр 1922 - 2022 гъэхэм

Iэ фIыр игъэбагъуэрэ зыхуэныкъуэр зэригъэпэщу зы лIэщIыгъуэкIэ къэгъуэгурыкIуа республикэм тхыдэ къулей икIи гъэщIэгъуэн иIэщ. ЛъэхъэнэкIэ зэпыбудми, илъэс бжыгъэкIэ къэппщытэжми, ди лъахэр фIым щыхуэмыпабгъэ, зыужьыныгъэм и лъагъуэм щытемыта къэхъуакъым. Пэжщ, лъэпощхьэпо куэд щыIуащ а гъуэгуанэ кIыхьым, ауэ фIым Iейр зэригъэзэхуэжу, мыхъумыщIагъэм IуэхугъуэфIхэр къыкIэлъыкIуэу екIуэкIащ.

Ипэ дыдэм къыщыщIэддзэрэ дэфтэрхэм къытхуаIуатэжхэр и лъабжьэу илъэс бжыгъэхэм дриплъэжмэ, гъэщIэгъуэн куэд къэтщIэнущ.

Фи пащхьэ итлъхьэ лэжьыгъэр зэхуэзыхьэсар Къэбэрдей-Балъкъэрым Гуманитар къэхутэныгъэхэмкIэ и къэрал институтырщ, проектым и унафэщIыр тхыдэ щIэныгъэхэм я доктор, профессор, КъБР-м щIэныгъэхэмкIэ щIыхь зиIэ и лэжьакIуэ Дзэмыхь Къасболэтщ.

1922 гъэм щIышылэм и 16-м РСФСР-м и ВЦИК-м и Президиумым декрет къищтащ Къэбэрдей-Балъкъэр автономнэ областыр къызэрызэрагъэпэщымкIэ. Къэбэрдеймрэ Балъкъэрымрэ Бгылъэ автоном республикэм къыхагъэкIыжри, 1922 гъэм шыщхьэуIум и 17-м а тIур зэрызыхагъэхьэжым теухуа унафэр къыдагъэкIащ РКП (б)-м и Къэбэрдей обкомымрэ Балъкъэр оргбюромрэ. 1922 гъэм фокIадэм и 6-м исполком зэгуэтым IэIэткIэ щыхахащ Къалмыкъ БетIал, абы и къуэдзэу ягъэуващ Энеев М., Фаддеев Ф., Боровицкий И. секретару хахащ.

1922 гъэм дыгъэгъазэм и 6 - 9 махуэхэм Советхэм я япэ област съездыр Налшык щекIуэкIащ. Абы щыгъуэм Къэбэрдеймрэ Балъкъэрымрэ зы автоном областу зэрызэгухьэжыр, РСФСР-м зэрыхэтыр иджыри зэ щIагъэбыдэжри, экономикэ зыужьыныгъэм, цIыхухэм щIэныгъэ егъэгъуэтыным, узыншагъэр егъэфIэкIуэным теухуа Iуэхухэм тепсэлъыхьащ икIи цIыху 30 зыхэт Облисполком хахри, Къалмыкъ БетIал унафэщIу ягъэуващ.

1923 гъэм фокIадэм и 23-м Къэбэрдей-Балъкъэрым и Советхэм я III съездым унафэ къыщащтащ ЕджапIэ къалэ цIыкIу Налшык къыщызэIуахыну, аращ япэ дыдэу Къэбэрдей-Балъкъэрым къыщызэIуаха еджапIэр. 1924 гъэм и мазаем IуэхущIапIэм Ленин и цIэр зезыхьэ еджапIэ къалэ цIыкIу фIащащ (ЛУГ). Абы хыхьэу лэжьэн щIидзащ Пионерхэм я унэм, совпарт школым, педтехникумым, мэкъумэш IэщIагъэхэм щыхурагъаджэ техникумым. 1931 гъэм ЛУГ-р еджапIэ щхьэхуэ-щхьэхуэу ягуэшащ.

1926 гъэм щIышылэм и 6-м Къэбэрдей-Балъкъэр облисполкомым и унафэкIэ и бжэхэр зэIуихащ ЩIэныгъэ-къэхутакIуэ институтым.

1930 гъэм и накъыгъэм ВКП (б)-м и Къэбэрдей-Балъкъэр обкомым и Япэ секретару хахащ Къэбэрдей-Балъкъэрым и жылагъуэ, политикэ лэжьакIуэшхуэ Къалмыкъ БетIал (1893-1940).

1930 гъэм бадзэуэгъуэм и 25-м ВКП (б)-м и ЦК-м унафэ къыдигъэкIащ 1930-1931 гъэ еджэгъуэм ирихьэлIэу къалэхэмрэ къуажэхэмрэ пэщIэдзэ, илъэсибл еджапIэхэр къызэрагъэпэщыну. Абы ирихьэлIэу еджапIэхэр зэраухуэн ахъшэ къаIэрыхьэу хуежьащ, пщыхэмрэ уэркъхэмрэ я унэшхуэхэм сабийхэр щрагъаджэу яублащ, унагъуэ хуэмыщIахэм къахэкIа сабийхэм ядэIэпыкъун щIадзащ. 1932 - 1933 гъэхэм зи школ кIуэгъуэ хъуахэр еджапIэм екIуалIэрт, апхуэдэ IуэхущIапIэу 247-рэ къызэIуахауэ ныбжьыщIэ мин 37,9-рэ щеджэрт.

1932 гъэм щIышылэм и 2-м округхэр район зэращIыжым теухуа унафэ къыдэкIащ икIи Налшык, Балъкъэр, Бахъсэн, Нагорнэ, Прималкинскэ, Мало-Кабардинскэ, Аруан округхэр район ящIащ Къэбэрдей-Балъкъэр облисполкомым и Президиумым и унафэкIэ.

1932 гъэм Къэбэрдей-Балъкъэрым и тхакIуэхэм я IуэхущIапIэ япэу къызэрагъэпэщащ, адыгэ, балъкъэр, урыс секцэхэр иIэу.

1932 гъэм мэкъуауэгъуэм и 7-м Горскэ педагогикэ институтыр тIууэ зэхагъэкIри, Къэбэрдей-Балъкъэр, Ищхъэрэ-Осетие пединститут ящIащ. Къэбэрдей-Балъкъэр къэрал пединститутыр зыщIэсын унэ Налшык щауухуэхукIэ, ар Псыхуабэ дэтащ.

1933 гъэм «КъэруущIэ» (адыгэбзэкIэ), «Къабарты-Малкъар» (балъкъэрыбзэкIэ), «Кабардино-Балкария» (урысыбзэкIэ) литературэ альманаххэр къыдэкIын щIадзащ.

1933 гъэм жэпуэгъуэм и 1-м «Кабардинка» Къэбэрдей-Балъкъэр ансамблыр къызэрагъэпэщащ. ЛУГ-м къыщызэIуахащ лъэпкъ гъуазджэмкIэ студие.

1934 гъэм щIышылэм и 4-м КъБАО-м япэ дыдэу Ленин орденыр къратащ. А дамыгъэ лъапIэр къыпэкIуащ колхозхэр къызэгъэпэщыным, зегъэужьыным хуэунэтIауэ щIыналъэм щекIуэкI лэжьыгъэм.

1935 гъэм адыгэ, балъкъэр усакIуэхэм я IэдакъэщIэкIхэр щызэхуэхьэса япэ тхылъыр дунейм къытехьащ.

1935 гъэм къэбэрдей, балъкъэр театр студиехэр Луначарскэм и цIэр зезыхьэ театр гъуазджэхэмкIэ къэрал институтым къыщызэIуахащ. А гъэм и бадзэуэгъуэ - шыщхьэуIу мазэхэм Москва ягъэкIуэну еджакIуэхэр къыхахащ.

1936 гъэм Бахъсэн гидроэлектростанцыр яутIыпщащ. Абы иджы электрокъарукIэ къызэригъэпэщырт промышленнэ предприятэхэр, совхозхэр, къалэхэмрэ районхэмрэ. Бахъсэн ГЭС-м икIыу, Псыхуабэрэ Мэшыкъуэрэ токыр яIэрыхьащ, Псыхуабэрэ Минводрэ электромафIэгукIэ зэпащIащ, Кисловодск, ЕссэнтIыгу, Железноводск зыгъэпсэхупIэхэр къызэщIиубыдэу.

1936 гъэм щэкIуэгъуэм и 1-м Урыс къэрал драмэ театрыр къызэIуахащ. Абы и репертуарыр тегъэпсыхьат гъащIэщIэр зыухуэхэм.

1936 гъэм дыгъэгъазэм 5-м СССР-м и Конституцэр къащтащ.

1937 гъэм Къэбэрдей-Балъкъэр къэрал педагогикэ институтыр Псыхуабэ кърахыжри, Налшык къахьыжащ. Абы ирихьэлIэу лэжьэн щIадзат Конституцэм къыщыхьа хабзэхэми. ЦIыхухэр зыщыщ лъэпкъ, яIыгъ дин емылъытауэ, пщIэншэу щIэныгъэ зрагъэгъуэтыну хуит хъуащ.

1937 гъэм накъыгъэм и 1-м Къэбэрдей колхоз-совхоз театрыр къызэрагъэпэщащ. Аращ лъэпкъ драматургием зиужьыным лъабжьэ хуэхъуари. 1939 гъэм «Мэжидрэ Марьятрэ пьесэр ягъэуващ, абы къыкIэлъыкIуащ Шортэн Аскэрбий и «Батыр и къуажэр» драмэр.

1937 гъэм мэкъуауэгъуэм и 24-м Къэбэрдей-Балъкъэр АССР-м и Конституцэр къащтащ. Иджы ди лъахэм игъуэтащ езым и хабзэубзыху къулыкъущIапIэ – Совет Нэхъыщхьэ.

1939 гъэм мазаем и 1-м Къэбэрдей къэрал хорыр япэу утыку къихьащ. Абы хуабжьу елэжьащ лъэпкъ гъуазджэм зиужьыным зи гуащIэ ин хэзылъхьахэу Авраамов А., ЩоджэнцIыкIу Алий сымэ.

1939 гъэм щэкIуэгъуэм и 8-м Балъкъэр колхоз-совхоз театрыр къызэрагъэпэщащ, а махуэ дыдэми япэ спектаклыр ягъэлъэгъуащ.

1940 гъэм шыщхьэуIум и 3-м Балъкъэр къэрал хорыр къызэрагъэпэщащ. А гъэм и етIуанэ илъэс ныкъуэм адыгэхэри балъкъэрхэри зэхагъэхьэжри, Къэбэрдей-Балъкъэр къэрал хорыр къэунэхуащ.

1940 гъэм и фокIадэм Тырныауз лэжьэн щыщIидзащ вольфрам-молибден комбинатым. Ар цIыху мини 6,5-рэ щылажьэ предприятэ лъэрызехьэ хъуащ, къыщIигъэкI гъущIхэкIхэр IуэхущIапIэ мини 10-м нэблагъэм ирагъашэу. Комбинатым Совет къэралыгъуэм и промышленностым и зыужьыныгъэм хэлъхьэныгъэшхуэ хуищIащ.

1940 гъэм жэпуэгъуэм 26-м Къэбэрдей, Балъкъэр къэрал драмэ театрхэр къызэIуахащ.

1941-1945 гъэхэм Хэку зауэшхуэм хэтащ Къэбэрдей-Балъкъэрым и цIыху мин 70-м нэблагъэ. Абыхэм ящыщу мин 40-м къагъэзэжакъым. ЦIыху мин 12-р орденхэмрэ медалхэмкIэ ягъэпэжащ, цIыху 33-р Совет Союзым и лIыхъужь хъуащ.

1941 гъэм жэпуэгъуэм и 25-м СССР-м ЗыхъумэжыныгъэмкIэ и къэрал комитетым и унафэкIэ, ЗыхъумэжыныгъэмкIэ Налшык комитет къызэIуахащ, зауэм ехьэлIа хуэIухуэщIэхэр, армэмрэ флотымрэ зыхуэныкъуэхэр къызэригъэпэщын папщIэ.

1941 гъэм и шыщхьэуIу-щэкIуэгъуэ мазэхэм гъуазджэм и лэжьакIуэ цIыху цIэрыIуэхэм я унагъуэхэр я гъусэу къашат Налшык, зэхэуэ гуащIэ щекIуэкI щыпIэхэм кърашри. Псалъэм папщIэ, режиссёр Немирович-Данченкэ, композитор Прокофьев Сергей сымэ зауэм и пэщIэдзэм Налшык дэсащ.

1941 гъэм щэкIуэгъуэм и 13-м Къэбэрдей-Балъкъэр шууей дивизэр къызэрагъэпэщыну унафэ къащтауэ щытащ. 1942 гъэм накъыгъэм и 2-м шуудзэр Дзэ Плъыжьым хагъэхьэгъащ.

1942 гъэм бадзэуэгъуэм и 25-м щегъэжьауэ 1943 гъэм жэпуэгъуэм и 9 пщIондэ Кавказым зэхэуэ гуащIэхэр щекIуэкIащ. Фронтым Къэрэшей-Шэрджэсым, Къэбэрдей-Балъкъэрым, Шэшэн-Ингушым, Ищхъэрэ-Осетием зыщиубгъуат. А щIыналъэхэм ис лъэпкъхэм я зэкъуэтыныгъэрщ Кавказыр нэмыцэ зэрыпхъуакIуэхэм къаIэщIэзыхар. Дзэ Плъыжьыр я дэIэпыкъуэгъути, Гитлер и цIыхухэм я мурадхэр зэтракъутащ. Абы къигъэлъэгъуащ СССР-м и хэгъэгухэри и цIыхухэри я хэкур яхъумэныжыным зэрыхуэпабгъэр, зэкъуэту бийм зэрыпэщIэтыфыр. Къэбэрдей-Балъкъэрыр къапщтэмэ, лъэпкъыу исыр зылI и быну зэкъуэувауэ текIуэныгъэм щIэзэурт, зы дивизэ псо къызэригъэпэщри, фронтым Iуигъэхьат.

1943 гъэм щIышылэм и пэщIэдзэм Къэбэрдей-Балъкъэрыр фашистхэм къыIэщIахыжащ.

1943 гъэм и мазаем Къэбэрдей-Балъкъэр къэрал филармониер къызэIуахащ.

1944 гъэм гъатхэпэм и 8-м Балъкъэр лъэпкъыр залымыгъэкIэ и хэкум ирашащ. Ауэ КПСС-м и XX съездым пэжым гъуэгу щигъуэтыжащ.

1952 гъэм япэ къэбэрдей оперэ студием еджэн къиухащ. 1946 гъэм щыщIэдзауэ 1956 гъэ пщIондэ Ленинград консерваторэр ди республикэм щыщу цIыху 38-м къаухащ. Ахэрауэ жыпIэ хъунущ республикэм и щэнхабзэ зыужьыныгъэм, къэбэрей-балъкъэр макъамэм и лъабжьэр зыгъэтIылъар. Еджэн къаухри, хэгъэгум къагъэзэжащ музыкэмкIэ щIэныгъэ зыбгъэдэлъхэу ХьэхъупащIэ Хь., Ерчэн Л., Блэнауэ Б., Къуэдзокъуэ В., Къардэн Хь., Хьэсанэ М., КIэрэф Хь., Сокъур В., Сэкрэк Хь., КIуащ В., Шэрий И., КIуэкIуэ М., Нэфлъашэ Н., Балэ М. сымэ.

1956 гъэм Налшык музыкэ училищэр къыщызэIуахащ. Иджы ди республикэм иIэ хъуат макъамэ лъагэм щыхуеджэн IуэхущIапIэ.

1956 гъэм Къэбэрдей-Балъкъэрым и СурэтыщIхэм я союзыр къызэIуахащ.

1957 гъэм гъатхэпэм и 28-м балъкъэр лъэпкъым и автономиер зэфIагъэувэжащ. Партым и XX съездым къыщащта унафэхэм ящыщщ цIыху щхьэхуэ мыхъуу, лей къызытехьа лъэпкъхэри я хэку итIысхьэжыну зэрыхуитыр. Балъкъэрхэм къыщагъэзэжым, Къэбэрдей АССР-р Къэбэрдей-Балъкъэр АССР ящIыжауэ щытащ.

1957 гъэм мэлыжьыхьым и 5-м СССР-м и Министрхэм я Советым унафэ къыдигъэкIащ Пединститутым Къэбэрдей-Балъкъэр къэрал университет къыщызэIуахыну иту. Абы щхьэусыгъуэ хуэхъуащ щIыналъэм промышленностым, мэкъумэш IэнатIэм, щэнхабзэм зэрызыщиужьым къыхэкIыу, IэщIагъэлIхэр гъэхьэзырын зэрыхуейр. ФIэкIыпIэ имыIэу гъэхьэзырын хуейт ухуакIуэхэр, инженерхэр, агрономхэр, зоотехникхэр. КъБКъУ-м и япэ ректору ягъэуващ Бэрбэч ХьэтIутIэ.

1957 гъэм гъэм бадзэуэгъуэм и 4-м СССР-м и Совет Нэхъыщхьэм и Президиумым и унафэкIэ, Къэбэрдей-Балъкъэр АССР-м етIуанэу къыхуагъэфэщащ Ленин орденыр.

1957 гъэм Къэбэрдей-Балъкъэрым япэу къыщызэIуахащ телевиденэ студие.

1960 гъэм къызэIуахауэ щытащ Культурно-просветительскэ училищэр. Абы щыгъуэм республикэ псом зэчий зыбгъэдэлъ ныбжьыщIэхэр къыщыхахат гъуазджэм, щэнхабзэм хуагъэсэн папщIэ. А училищэр япэ къэзыухахэм щэнхабзэ дунейм щыцIэрыIуэ куэд къахэкIащ.

1960 гъэм мазаем и 15-м Къэбэрдей-Балъкъэрым и Композиторхэм я союзми и бжэхэр зэIуихащ икIи 80 гъэхэм ирихьэлIэу ар РСФСР-м и Композиторхэм я союзым и къудамэ нэхъ инхэм ящыщ хъуащ. Абы хэтт композитор 15-рэ музыковеду 2-рэ.

1964 гъэм мэлыжьыхьым и 28-м ягъэлъэгъуауэ щытащ «Лалуцэ» лъэпкъ балетыр. Мис ар и къыщIэдзапIэу къэплъытэ хъунущ Музыкэ театрым. ИлъэситI дэкIри абы къыкIэлъыкIуащ «Дахэнагъуэ» балетыр.

1965 гъэм ирихьэлIащ къафэмрэ уэрэдхэмкIэ Къэбэрдей-Балъкъэр къэрал ансамблым къэфакIуэхэр къыхагъэкIыу «Кабардинка»-р щхьэхуэу утыку къыщихьар. Ансамблым хэта уэрэджыIакIуэхэр хор щхьэхуэу ягъэпсащ.

1967 гъэм екIуэкIащ Щэнхабзэм и лэжьакIуэхэм я япэ республикэ съездыр. Абы щаубзыхуащ щэнхабзэм и зыужьыныгъэм папщIэ щIапхъэ псори. Мы Iуэхум теухуауэ къалэн куэд дыдэ зыгъэзэщIахэм, нобэ щэнхабзэ IуэхущIапIэу Налшык дэтым я нэхъыбэр езыгъэщIахэм ящыщщ Ефэнды Джылахъстэн.

1968 гъэм мазаем и 28-м Къэбэрдей-Балъкъэр музыкэ театрыр къызэIуахащ. Ар сэбэп хъуащ оперэщIэхэр, балетыщIэхэр, музыкэ комедиехэр дунейм къытехьэнымкIэ.

1971 гъэм фокIадэм и 1-м Къэбэрдей-Балъкъэрым щагъэлъэпIащ КъБАССР-р къызэрызэрагъэпэщрэ илъэс 50 зэрырикъур. А гъэм шыщхьэуIум и 31-м СССР-м и Совет Нэхъыщхьэм и Президиумым и УнафэкIэ ди лъахэм орден ещанэр – Октябрь Революцэм и орденыр – къыхуагъэфэщауэ щытащ. А зэманым ирихьэлIэу КъБАССР-м и ныпым иджыри зы дамыгъэ къытехутащ – Лъэпкъ зэныбжьэгъугъэм и орденыр.

1981 гъэм Къэбэрдей-Балъкъэрым и литературэмрэ гъуазджэмрэ я махуэхэр Москва щокIуэкI, республикэм и автономиер илъэс 60 зэрырикъум и щIыхькIэ. Къэбэрдей-Балъкъэрым хуэгъэпса кинофестивалым щагъэлъэгъуащ «Приэльбрусье», «Курорт Нальчик», «Лавина с гор», «Наездник из Кабарды» фильмхэр, нэгъуэщIхэри. Москва зыкъыщигъэлъэгъуащ Къэбэрдей-Балъкъэр симфоние оркестрми, ди сурэтыщIхэм я IэдакъэщIэкIхэм я гъэлъэгъуэныгъи щекIуэкIащ абы.

1981 гъэм мэкъуауэгъуэм и 25-м СССР-м и Совет Нэхъыщхьэм и Президиумым унафэ къыдигъэкIащ Къэбэрдей-Балъкъэр Агромелиоративнэ институт къызэгъэпэщыным и IуэхукIэ. Абы лъабжьэ хуэхъуащ КъБКъУ-м мэкъумэшымрэ механизацэмрэ и факультетхэр. ЕджапIэщIэ къызэIуахам и къалэн нэхъыщхьэр «Агрономия», «Зоотехния», «Механизация сельского хозяйства», «Гидромелиорация», «Механизация гидромелиоративных работ» IэнатIэхэмкIэ IэщIагъэлIхэр гъэхьэзырынырт. Мэкъумэш институтым и япэ ректору ягъэуващ биологие щIэныгъэхэмкIэ доктор, профессор ФиIэпщэ Борис.

1990 гъэм гъатхэпэм и 18-м КъБАССР-м и Совет Нэхъыщхьэм и хэхыныгъэхэр екIуэкIащ.

1991 гъэм щIышылэм и 31-м Къэбэрдей-Балъкъэрым къэралыгъуэ иIэным теухуа декларацэр къащтащ. Иджы ар 1936 гъэ лъандэрэ зытет автоном республикэм къытекIыу, къэралыгъуэ иIэу адэкIэ зиужьыну, адыгэбзэр, балъкъэрыбзэр, урысыбзэр къэралыбзэу щызекIуэну, ис лъэпкъ псори щызэхуагъэдэу псэуну хуитыныгъэ иIэт.

1991 гъэм шыщхьэуIум и 19-м СССР-м КъызэрымыкIуэ щытыкIэхэмкIэ къэрал комитет (ГКЧП) къыщызэрагъэпэщащ. СССР-м и Президент Горбачёв Михаил трагъэкIащ. Комитетым къалэн зыщищIыжат къэралым и экономикэ, политикэ Iуэху екIуэкIахэр зэпIэзэрыт ищIыжыну. 1991 гъэм шыщхьэуIум и 22-м ГКЧП-м хэтхэр яубыдащ. А махуэхэм екIуэкIа Iуэхугъуэхэм кърикIуащ СССР-р лъэлъэжынри.

1992 гъэм щIышылэм и 5-м Къэбэрдей-Балъкъэрым япэ президент хэхыныгъэхэр щекIуэкIащ. Президенту хахащ КIуэкIуэ Валерий Мухьэмэд и къуэр.

1922 гъэм и гъатхэпэм и 10-м зэхэтащ Республикэм и Совет Нэхъыщхьэм и еханэ сессием и зэIущIэ. Абы КъБАССР-р КъБР-кIэ щызэрахъуэкIащ, Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Министрхэм я Советым и унафэщIу Черкесов Георгий щыхахащ. Урысей Федерацэм хэт Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и къэрал статусыр иджырей мардэм изагъэу зэрагъэзэхуащ.

1992 гъэм бадзэуэгъуэм и 11-м Къэбэрдей-Балъкъэрым, Къэрэшей-Шэрджэсым, Адыгейм зэрызэдэлэжьэнум теухуа зэгурыIуэныгъэ зэдащIащ. Абыхэм я нэIэ щIэтынут хэгъэгу зэпэщхьэхуищым я псэукIэм, экономикэм, лъэпкъ зэхущытыкIэм теухуа IуэхугъуэхэР.

1992 гъэм бадзэуэгъуэм и 31-м ГъуазджэхэмкIэ Кавказ Ищхъэрэ къэрал институтым и бжэхэр зэIуихащ.

1993 гъэм дыгъэгъазэм и 12-м КъБР-м и Парламентым хэхыныгъэхэр щекIуэкIащ. Абы япэу палатитI лэжьэн щыщIидзащ – ЛIыкIуэхэм я советрэ Республикэм и советрэ. Илъэситху пIалъэкIи лэжьэну яубзыхуащ. Республикэм и советым депутат 36-рэ хэтт, ЛIыкIуэхэм я советми – апхуэдиз. КъБР-м палатитI хъу Парламентыр 2003 гъэ пщIондэ щыIащ.

1993 гъэм дыгъэгъазэм и 12-м УФ-м и Конституцэр къащтащ. Ар щIэдзапIэ хуэхъуащ Урысейм щекIуэкIа демократие зэхъуэкIыныгъэхэм.

1994 гъэм гъатхэпэм и 28-м Балъкъэр лъэпкъым и къэщIэрэщIэжыныгъэм и махуэр ягъэуващ.

1994 гъэм щэкIуэгъуэм и 4-м Къэбэрдей тхакIуэхэм я япэ съездыр зэхэтащ. Абы къыщыпсэлъащ КъБР-м и Президент КIуэкIуэ Валерэ.

1994 гъэм дыгъэгъазэм и 28-м КъБР-м и Парламентым къищтащ «КъБР-м ис лъэпкъхэм я бзэм теухуауэ» законыр, абы ипкъ иткIэ, бзищыр – адыгэбзэр, балъкъэрыбзэр, урысыбзэр – къэралыбзэу ягъэуващ.

1994 гъэм «Кабардинка» къэрал къэфакIуэ ансамблым «академическэ» цIэр хуагъэфэщащ. Кавказ Ищхъэрэм и къэфакIуэ ансамблхэм ящыщу «Кабардинка»-ращ апхуэдэ цIэр япэу зыфIащар.

1995 гъэм и мазаем Балъкъэр тхакIуэхэм я япэ съездыр зэхэтащ. Абы фIэхъус псалъэ щыжиIащ КъБР-м и Президент КIуэкIуэ Валерэ.

1995 гъэм гъатхэпэм и 22-м КъБР-м и композиторхэм я япэ съездыр екIуэкIащ.

1996 гъэм и гъатхэпэм Студент щIалэгъуалэм я фестиваль Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм щекIуэкIащ. Абы хэтащ Урысей Ипщэм и хэгъэгухэри, щIыналъэ нэхъ жыжьэхэм къикIахэри. Фестивалым и къэзэгъэпэщакIуэр Къэбэрдей-Балъкъэр къэрал университетрат. Ар 2000 гъэ пщIондэ илъэс къэс екIуэкIащ.

1997 гъэм щIышылэм и 12-м КIуэкIуэ Валерэ иджыри илъэситхукIэ КъБР-м и Президенту щытыну хахыжащ. Республикэм исхэм я процент 97,72-рэ къекIуэлIащ хэхыпIэхэм.

1997 гъэм бадзэуэгъуэм и 25-м КъБР-м, АР-м, КъШР-м я Парламентхэр зэдэлэжьэну совет къызэрагъэпэщащ. ЗэгурыIуэныгъэм лъабжьэ хуэхъуар цIыхубэм я зыужьыныгъэм телэжьэнырт.

1997 гъэм фокIадэм и 1-м КъБР-м и Конституцэр къащтащ. КъБР-м и Къэралыгъуэм и махуэр ягъэуващ.

1997 гъэм дыгъэгъазэм и 14-м Парламент хэхыныгъэхэр екIуэкIащ. Депутат хъуащ адыгэу 39-рэ, балъкъэру 14, урысу 16, нэгъуэщI лъэпкъ къыхэкIауэ 2.

2000 гъэм Къардэн Мурат олимп чемпион Сидней щыхъуащ, алыджурым бэнэкIэмкIэ.

2001 гъэм Налшык щрагъэкIуэкIащ гъуазджэмкIэ IэщIагъэлIхэм я фестиваль. «Мир Кавказу» зэхыхьэшхуэм щIыналъэ 14-м къикIа цIыху 600 хэтащ. Фестивалым хэту КъБР-м и Правительствэмрэ УФ-м ЩэнхабзэмкIэ и министерствэрэ гъуазджэ, щэнхабзэ, кинематографие лъэныкъуэхэмкIэ зэрызэдэлэжьэнум теухуа ЗэгурыIуэныгъэ зэращIылIащ.

2002 гъэм щIышылэм и 13-м КIуэкIуэ Валерэ ещанэу хахащ КъБР-м и Президенту.

2003 гъэм Парламент хэхыныгъэхэр екIуэкIащ икIи зы палатэ фIэкIа имыIэу лэжьэн щIидзащ.

2005 гъэм КъБР-м и Закон Нэхъыщхьэм зэхъуэкIыныгъэхэр халъхьащ. УФ-м и Конституцэм къызэригъэувым тету, Президентым и хэхыкIэм зихъуэжащ, а IэнатIэр зыхуагъэфэщар УФ-м и Президентым къигъэлъагъуэу парламентархэм хахын хуейуэ ящIат. Апхуэдэуи КъБР-м и вице-президент къулыкъур Iуахыжащ. ЗэхуэсыгъуищкIэ хэплъа, депутатхэр зэчэнджэща нэужь, «КъБР-м и Конституцэм халъхьа зэхъуэкIыныгъэм ятеухуауэ» законыр къащтащ.

2005 гъэм фокIадэм и 28-м Парламентым хэтхэм къащтащ КъБР-м и Президент КIуэкIуэ Валерэ и къулыкъум зэрытекIыр.

2005 гъэм фокIадэм и 28-м КъБР-м и Президенту ягъэуващ Къанокъуэ Арсен.

2005 гъэм жэпуэгъуэм и 29-м дунейм ехыжащ политик цIэрыIуэ, къэрал лэжьакIуэ жыджэр, унафэщI губзыгъэ, цIыху щыпкъэ КIуэкIуэ Валерэ Мухьэмэд и къуэр. 2001 гъэм Урысей Федерацэм и Къэрал Советым и Президиумым хэтащ ар. 1996 гъэм щегъэжьауэ 2001 гъэ хъуху къулыкъу лъагитI зэдихьащ – а зэманым Урысей Федерацэм ФедерацэмкIэ и Советым и УнафэщIым и къуэдзэу щытащ КIуэкIуэр.

2006 гъэм и гъатхэпэм КъБР-м и Президентым деж щыIэ Жылагъуэ-чэнджэщакIуэ советыр къызэрагъэпэщащ.

2007 гъэм фокIадэм и 7-9-хэм Къэбэрдей-Балъкъэрыр Урысейм зэрыгухьэрэ илъэс 450-рэ зэрырикъур Iэтауэ ягъэлъэпIащ.

2007 гъэм щэкIуэгъуэм и 18-м ягъэлъэпIауэ щытащ Мэлбахъуэ Тимборэ (1917-1999) къызэралъхурэ илъэс 90 зэрырикъур. Ар КПСС-м и обкомым и япэ секретару 1956 гъэм щегъэжьауэ 1985 гъэ пщIондэ лэжьащ.

2008 гъэм и шыщхьэIум Олимп джэгухэр екIуэкIащ. Абы щытекIуащ ди лъахэгъу Хьущт Аслъэнбэч, жэз медал къыщихьащ Аккаев Хьэжмурат.

2008 гъэм фокIадэм и 5-м Урысей Федерацэм и Президентым и зэIущIапIэ Налшык къыщызэIуахащ.

2008 гъэм фокIадэм и 17-м Къэбэрдей-Балъкъэрым щекIуэкIащ шахмат джэгу бзылъхугъэхэм я дунейпсо чемпионат. Абы щытекIуащ Урысейм щыщ Костенюк Марие.

2008 гъэм щэкIуэгъуэм и 27-м УФ-м и Конституцэм халъхьэжа зэхъуэкIыныгъэхэм папщIэ IэIэт екIуэкIащ.

2009 гъэм мазаем и 27-м ФедерацэмкIэ Советым хэтхэм я зэIущIэ Налшык къалэ щекIуэкIащ. Ар теухуауэ щытащ УФ-м и щIыналъэхэм я экономикэм, щыIэкIэ-псэукIэм.

2009 гъэм гъатхэпэм и 1-м КъБР-м и Парламентым и еплIанэ зэхыхьэгъуэм хэтынухэр хахащ.

2009 гъэм фокIадэм и 1-м усакIуэ, тхакIуэ КIыщокъуэ Алим къызэралъхурэ илъэс 95-рэ щрикъум ирихьэлIэу Налшык къыщызэIуахауэ щытащ абы и фэеплъ. Ар тетщ езым и цIэр зезыхьэ уэрамым.

2010 гъэм щIышылэм и 19-м Кавказ Ищхъэрэ федеральнэ щIыналъэр къызэрагъэпэщащ хэгъэгуи 6 къызэщIиубыдэу.

2010 гъэм мазаем и 27-м Урысей Федерацэм и Президент Медведев Дмитрий лэжьыгъэ IуэхукIэ Къэбэрдей-Балъкъэрым къэкIуауэ щытащ.

2010 гъэм гъатхэпэм и 25-м Урысей Федерацэм и Президент Медведев Дмитрий ищIа унафэм тету Налшык къалэ къыфIащащ – «Дзэ щIыхьым и къалэ» цIэ лъапIэр.

2010 гъэм мэкъуауэгъуэм и 8 - 9 махуэхэм Къэбэрдей-Балъкъэрым и махуэхэр ФедерацэмкIэ Советым щекIуэкIащ.

2010 гъэм фокIадэм и 1-м КъБР-м и Парламентым и депутахэм етIуанэ пIалъэкIэ КъБР-м и Президенту хахыжащ Къанокъуэ Арсен.

2011 гъэм мэлыжьыхьым и 19-м Кавказ Ищхъэрэм ит еджапIэ нэхъыщхьэхэм я ректорэм я зэIущIэ Налшык къалэ щекIуэкIащ. Абы хэтащ УФ-м егъэджэныгъэмкIэ и министр Фурсенкэ Андрей.

2011 гъэм бадзэуэгъуэм и 21-м КъБР-м и Президентым деж щыIэ Жылагъуэ совет къызэрагъэпэщащ.

2011 гъэм фокIадэм и 1-м Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм къэралыгъуэ зэригъуэтрэ илъэс 90 зэрырикъур ягъэлъэпIащ.

2011 гъэм фокIадэм и 29-м «КъБР-м и Президент» къулыкъум зэреджэр зэрахъуэкIащ. 2012 гъэм щIышылэм и 1-м щегъэжьауэ «КъБР-м и IэтащхьэкIэ» еджэ хъуащ.

2011 гъэм дыгъэгъазэм и 4-м Къэрал Думэм и VI зэхыхьэгъуэм щылэжьэнухэр хахащ.

2012 гъэм гъатхэпэм и 4-м УФ-м и Президент хэхыныгъэхэр екIуэкIащ. Абы щытекIуащ Путин Владимир.

2013 гъэм жэпуэгъуэм и 21-м Аруан районым и къалащхьэ Нарткъалэ илъэси 100 зэрырикъум теухуа дауэдапщэхэр республикэм щызэхэтащ.

2013 гъэм дыгъэгъазэм и 6-м УФ-м и Президент Путин Владимир езым и лъэIукIэ тригъэкIащ КъБР-м и Президент Къанокъуэ Арсен. А къулыкъур пIалъэкIэ игъэзэщIэну и пщэ иралъхьащ КIуэкIуэ Юрий. Къанокъуэ Арсен УФ-м и Федеральнэ Зэхуэсым ФедерацэмкIэ и Советым хагъэхьащ.

2013 гъэм дыгъэгъазэм и 18-м КъБР-м и Правительствэр щIэуэ зэхашащ.

2014 гъэм шыщхьэуIум и 12-м КъБР-м и Iэтащхьэм и къулыкъур пIалъэкIэ зыгъэзащIэ КIуэкIуэ Юрий и унафэкIэ, фокIадэм и 20-р Адыгэхэм (шэрджэсхэм) я махуэу ягъэуващ.

2014 гъэм фокIадэм и 1-м Налшык къыщызэIуахащ Мэлбахъуэ Тиморэ и фэеплъ.

2014 гъэм фокIадэм и 14-м КъБР-м и Парламентым и V зэхуэсыгъуэм хэтынухэр хахащ.

2014 гъэм жэпуэгъуэм и 9-м КIуэкIуэ Юрий КъБР-м и Парламентым и къулыкъум трагъэуващ, Парламентым щекIуэкIа хэхыныгъэхэм япкъ иткIэ.

2016 гъэм шыщхьэуIум и 7-м ди лъахэгъу Мудрэн Беслъэн Олимп Джэгухэм щытекIуащ.

2016 гъэм шыщхьэуIум и 19-м Олимп Джэгухэм дыжьын медаль къыщихьащ Джэду Iэниуар.

2017 гъэм шыщхьэуIум и 13-м Лондон щекIуэкIа дунейпсо чемпионатым щытекIуащ ди лъахэгъу пщащэ Ласицкене Марие, иджы ар щэнейрэ дунейпсо чемпионкэщ.

2017 гъэм и фокIадэм Къэбэрдей-Балъкъэрыр Урысейм дамэгъу зэрыхуэхъурэ илъэс 460-рэ зэрырикъур ягъэлъэпIащ.

2018 гъэм фокIадэм и 26-м УФ-м и Президент Путин Владимир КъБР-м и Iэтащхьэм и къалэнхэр пIалъэкIэ игъэзэщIэну и пщэ ирилъхьащ КIуэкIуэ Казбек.

2019 гъэм и накъыгъэм КъБР-м и Парламентыр къызэрызэрагъэпэщрэ илъэс 25-рэ зэрырикъур ягъэлъэпIащ.

2019 гъэм фокIадэм и 8-м КъБР-м и Парламент хэхыныгъэхэр екIуэкIащ. 2019 гъэм фокIадэм и 19-м КъБРм и Парламентым и VI зэхуэсыгъуэхэм хэтхэм я япэ зэIущIэр екIуэкIащ. Парламентым и УнафэщIу хахыжащ Егоровэ Татьянэ.

2019 гъэм жэпуэгъуэм и 3-м КъБР-м и Iэтащхьэр щыхахащ Парламентым. А къулыкъур хуагъэфэщащ КIуэкIуэ Казбек.

2019 гъэм щэкIуэгъуэм и 29-м УФ-м и Президент Путин Владимир лэжьыгъэ IуэхукIэ республикэм къэкIуащ. Абы Налшык щригъэкIуэкIащ УФ-м и Президентым деж Лъэпкъ зэхущытыкIэхэмкIэ щыIэ советым хэтхэм я зэIущIэ.

2020 гъэм щIышылэм и 27-м КъБР-м и Iэтащхьэ КIуэкIуэ Казбек Урысейм и Къэрал советым хагъэхьащ.

2020 гъэм и накъыгъэм КъБР-м Iэтауэ щекIуэкIащ ТекIуэныгъэ Иныр илъэс 75-рэ зэрырикъур.

2020 гъэм мэкъуауэгъуэм и 25 - бадзэуэгъуэм и 1 махуэхэм УФ-м и Конституцэм халъхьэ зэхъуэкIыныгъэхэм папщIэ IэIэт щекIуэкIащ республикэм. Iэ зыIэтахэм я процент 85,52-м зэхъуэкIыныгъэхэр даIыгъащ.

2020 гъэм щэкIуэгъуэм и 16-м Налшык лэжьэн щыщIидзащ «Центр управления регионом» IуэхущIапIэм.

2021 гъэм Японием щекIуэкIа Олимп джэгухэм дыщэ медаль къыщихьащ Ласицкене Марие.

2021 гъэм фокIадэм и 17 - 19 махуэхэм УФ-м и Федеральнэ Зэхуэсым и Къэрал Думэм и депутатхэр хэхынымкIэ КъБР-м IэIэт щекIуэкIащ.

2021 гъэм дыгъэгъазэм и 4-м КъБР-м и Iэтащхьэ КIуэкIуэ Казбек «Урысей зэкъуэт» партым и Совет Нэхъыщхьэм хагъэхьащ.

2022 гъэм щIышылэм и 16-м Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм къэралыгъуэ зэригъуэтрэ илъэси 100 ирикъуащ. 2018 гъэм жэпуэгъуэм и 16-м УФ-м и Президентым унафэ къыдигъэкIащ Къэбэрдей-Балъкъэрыр къызэрызэрагъэпэщрэ илъэси 100 зэрырикъур Iэтауэ гъэлъэпIэным теухуауэ.

Зыгъэхьэзырар

НЭЩIЭПЫДЖЭ Замирэщ.

Хъыбар гуапэ • ТхылъыщIэ • Спорт

Бейтыгъуэн Iэуес и ехъулIэныгъэщIэ

Ростов щIыналъэм хыхьэ Таганрог къалэм иджыблагъэ щекIуэкIащ усакIуэхэмрэ зэдзэкIакIуэхэмрэ я VII зэпеуэ-фестиваль гъэщIэгъуэн. Махуэ зыбжанэкIэ екIуэкIа зэхыхьэм Урысей Федерацэм, Белоруссым, Украинэм и ТхакIуэхэм я зэгухьэныгъэхэм я лIыкIуэхэр щызэхуэсат. Абыхэм яхэтащ Дунейпсо Артийскэ комитетым и вице-президент, Урысейм и Арткомитетым и къудамэу Кавказ Ищхъэрэм щыIэм и унафэщI Бейтыгъуэн Iэуес. Ди лъэпкъэгъум а зэIущIэм къыщыхуагъэфэщащ «Творческэ щIалэгъуалэм щIыхь зиIэ я ущиякIуэ» («Почетный наставник творческой молодежи») дамыгъэ лъапIэр. Абы и зэфIэкI, лэжьыгъэ щхьэпэхэр къалъытэри, ТхакIуэхэмрэ гъуазджэм и IэщIагъэлIыхэмрэ я дунейпсо зэгухьэныгъэм хагъэхьащ.

«ЗОЛОТОЙ орёл» Литературэ саугъэтым и лауреат Бейтыгъуэным зэхыхьэр къызэрымыкIуэу игу зэрырихьар жиIащ, тхакIуэхэм дежкIэ

апхуэдэ зэIущIэхэм я мыхьэнэр зэрыиныр, я зыужьыныгъэм зэрищхьэпэр, езы тхакIуэхэр зэрыцIыхунымкIэ сэбэп зэрыхъур къыхигъэщащ.

Абы и псалъэхэм я щыхьэтщ фестиваль-зэпеуэм и программэ гъэщIэгъуэныр. ТхакIуэхэм зэIущIэ щIэщыгъуэхэр, «стIол хъурейхэр» къыхузэрагъэпэщащ. Абы мы зэманкIэ литературэм къыщыятэ Iуэхухэм щытепсэлъыхьащ, хэкIыпIэу къалъытэхэри къыхалъхьащ.

Ростов щIыналъэм и библиотекэхэм язым къыщызэрагъэпэща зэIущIэм Бейтыгъуэныр къыщыпсэлъати, Артийскэ комитетым и къалэнхэм, абы илэжь Iуэхухэм щигъэгъуэзащ къызэхуэсахэр. Къэрал 37-рэ къыщызыубыдэ Iуэхущ1апIэм дунейм тет лъэпкъхэр зэгурыIуэу зэрыпсэун папщIэ къызэрагъэпэщ Iуэхухэм кIэщIу и гугъу ищIащ Iэуес.

Дунейпсо зэIущIэр зэрызэхуащIыжым ирихьэлIа пшыхым Бейтыгъуэным «Во благо России» орденыр усакIуэ цIэрыIуэ Север Леонид, Дунейпсо Артийскэ комитетым и «Подвижничество» щIыхь медалыр узэджэлыIакIуэ, актрисэ Север Иринэ сымэ ирилъащ.

А пшыхым утыку къыщрахьащ усакIуэ ныбжьыщIэхэм я IэдакъэщIэкIхэр щызэхуэхьэсауэ «Земля наш общий дом» фIэщыгъэм щIэту дунейм къытехьа тхылъым.

Бейтыгъуэным и дамыгъэ лъапIэмкIэ дохъуэхъу. И зэфIэкI мыкIуэщIу, узыншэу иджыри илъэс куэдкIэ лъэпкъым хуэлэжьэну ди гуапэщ.

ЩОМАХУЭ Залинэ.

Пашэр къызэтрагъэувыIэ

«Спартак-Налшык» (Налшык) - «Кубань-Холдинг» (Павловская) - 2:0 (0:0). Налшык. «Спартак» стадион. Шыщхьэуlум и 14-м. ЦIыху 500 еплъащ.

Судьяхэр: Лациев (Шахты), Сухарев (Ярославль), Гаджигусейнов (Мэхъэчкъалэ).

«Спартак-Налшык»: Мицаев, КIэдыкIуей, Далиев, Ольмезов, Мэкъуауэ (Нартщауэ, 81), Хьэшыр, Торсян (Жангуразов, 77), Масленников, Дэхъу (Къумыкъу, 80), ЛIуп (Ашуев, 86), ХъутIэ (Топурие, 77).

«Кубань-Холдинг»: Лукьянов, Цховребов, Бугаев, Парадин (Пацев, 78), Николаев, ДыщэкI (Пахлеванян, 62), Иванков (Козлов, 46), Балювалов, Цимбал (Мнацаканян, 61), Матюшенкэ, Лаврищев (Богдаев, 19).

Топхэр дигъэкIащ Далиевым, 46 - 1:0. Далиевым, 58 - 2:0.

Дагъуэ къыхуащIащ ЛIупым.

Джэгум къыхахуащ Николаевыр.

УРЫСЕЙ Федерацэм футболымкIэ и етIуанэ лигэм и Япэ гупым щекIуэкI зэхьэзэхуэм ипкъ иткIэ шыщхьэуIум и 14-м «Спартак-Налшыкым» къригъэблэгъащ пэщIэдзэ зэIущIищми щытекIуауэ зэхьэзэхуэм бжьыпэр щызыIыгъхэм ящыщ Павловскэм и «Кубань-Холдинг»-р.

ЗэпэщIэтыныгъэр хьэщIэхэм жыджэру къыщIадзащ. КомандитIми я хьэрхуэрэгъухэм топ плIырыплI худагъэкIауэ ирихьэлIащ иджырей зэIущIэм. Апхуэдэу щыт пэтми, зи зыхъумэжыныгъэм арэзы укъимыщI ди щIалэхэр зэхьэзэхуэм и турнир таблицэм и кIэух увыпIэхэм къыщызэтеувыIат.

ПэщIэдзэ зэIущIищым зы очко закъуэ фIэкIа къыщызымыхьыфа хэгъэрейхэм зэпэщIэтыныгъэр хуабжьу ирагъэжьащ. ЩIэх-щIэхыурэ «Спартак-Налшыкым» и футболистхэм хьэщIэхэм я лъэныкъуэмкIэ зыщагъэбыдэрт. Зы ебгъэрыкIуэныгъэм адрейр къыкIэлъыкIуэурэ «Кубань-Холдинг»-м и гъуащхьэхъумэхэм лэжьыгъэшхуэ я пщэ къыдэхуат - къызрамыгъэгъэзэф топхэр угловойм ягъакIуэрт.

ЕпщыкIутIанэ дакъикъэр екIуэкIыу арат ди щIалэхэм я ебгъэрыкIуэныгъэм къэрикIуа угловойр Дэхъум къыщыхитам. Гъуащхьэхъумэхэм къызрагъэгъэза топым япэ Торосян нэсащ. Севадэ зэуа топыр ерагъыущ павловскэдэсхэм я гъуащхьэтетым къыкIэлъыкIуэ угловойм зэригъэкIуар.

ПэщIэдзэ дакъикъэхэр фIы дыдэу къызэхъулIа налшыкдэсхэм я лъэр нэхъ жаныж къэхъуат. Дакъикъэ зыбжанэ нэхъ дэмыкIыу «Спартак-Налшыкым» и зи чэзу ебгъэрыкIуэныгъэр къызэригъэпэщащ. ХьэщIэхэм я гъуащхьэхъумэхэм яIэщIэкIауэ, топыр иIыгъыу штрафнойм илъадэ Хьэшырыр хабзэр къызэпиуду фIэкIа Николаевым къыхуэгъэувыIакъым. Судьям и унафэр къэмылэнджэжт - хабзэм ебэкъуа футболистыр джэгум къыхихуащ. Абы къикIуа штрафнойр Масленниковым игъэзэщIащ, арщхьэкIэ гъуэм техуакъым.

ЗэIущIэм и япэ сыхьэт ныкъуэм «Спартак-Налшыкым» бжыгъэр къызэIуихыну Iэмал зыбжанэ иIащ. ХъутIэр тIэунейрэ зэкIэлъхьэужьу хьэщIэхэм я гъуэм бгъэдыхьащ, арщхьэкIэ дэтхэнэ ебгъэрыкIуэныгъэми гъуащхьэтетыр хуэхьэзырт.

Командэхэр загъэпсэхуну икIыным куэд къэмынэжауэ «Кубань-Холдинг»-м контратакэ лъэщ къызэригъэпэщащ. Абы хэту топыр къызыIэрыхьа Матюшенкэ лъэщу гъуэм еуащ, арщхьэкIэ Мицаевым абы къригъэгъэзащ.

Япэ Iыхьэм и кIэухыу «Спартак-Налшыкым» и ебгъэрыкIуэныгъэ нэхъ лъэщхэм ящыщ зы адыгэ щIалэхэм къызэрагъэпэщащ. ХъутIэм къыщIидзэри, джэгупIэ губгъуэм и кум зэрыфIэкIыу топыр Хьэшырым иритащ. Алан ар иритащ штрафнойм илъадэ КIэдыкIуейм. Иужьрейр гъуащхьэхъумэм хуэзанщIэ щыхъум лъэщу гъуэм еуащ, арщхьэкIэ Лукьяновым и командэр аргуэру къригъэлащ.

ЗэIущIэм и етIуанэ Iыхьэри и жыджэрагъкIэ япэм къыпызыщэ хъуащ. Джэгум зэрыщIидзэжу «Спартак-Налшыкыр» ипэкIэ кIуэтащ. Ди щIалэхэм я ебгъэрыкIуэныгъэм къерикIуа угловойр Дэхъум къыхитащ. Штрафнойм ит футболист зыбжанэм яблэлъэта топыр псоми я щIыбагъым къыдэт Далиевым къыIэрыхьащ. Дауд зимыIэжьэу зэ уэгъуэкIэ топым гъуэмкIэ иригъэунэтIащ икIи зэIущIэм и бжыгъэр къызэIуихащ - 1:0.

Я джэгукIэмрэ зэIущIэм и бжыгъэмрэ зэхуэдэ налшыкдэсхэр нэхъ жыджэрыж хъуащ - ебгъэрыкIуэныгъэхэр увыIэгъуэ зимыIэт. КъыкIэлъыкIуэ топми футболеплъхэр куэдрэ пэплъакъым. ДжэгупIэ губгъуэм и кум топыр къыщызыIэрыхьа Далиевым ар КIэдыкIуейм хуигъэжащ. Зэман дэкIри, ар Хьэким Дауд къритыжащ. Штрафнойм гупышхуэу зыщызыгъэбыда хьэщIэхэм яхэмыхьэ щIыкIэ иужьрейр лъэщу гъуэм и лъэныкъуэмкIэ еуащ. Апхуэдэу щытыкIэр къекIэрэхъуэкIыну щымыгугъа «Кубань-Холдинг»-м и гъуащхьэтетым топыр къиубыдыну щыхуежьэм IэщIэцIэфтри, гъуэм дыхьащ - 2:0.

КъыкIэлъыкIуэ дакъикъэхэм бжыгъэм хагъэхъуэну IэмалыфI зыбжанэ яIащ ХъутIэм, Хьэшырым, джэгум къыхыхьагъащIэ Жангуразовым, ауэ абыхэм зымащIэ яхурикъужакъым - топыр гъуэм техуэртэкъым е гъуащхьэтетым къригъэгъэзэрт.

ТекIуэныгъэ къахуэзыхь бжыгъэр зэрагъэпэща пэтми, «Спартак-Налшыкым» абы къыщыувыIэну и мурадтэкъым, атIэ я тепщэныгъэр нэхъри щагъэхуабжьэрт. Абыхэм ящыщ зым хэту Хьэшырым хэщIэхэм я гъуащхьэхъумэ гупым ябликIа топыр джэгум къыхыхьагъащIэ Топурие и лъэныкъуэмкIэ къихьтащ. Иужьрейр лъэщу зэуа топым гъуащхьэтетым ерагъыу къригъэгъэзэжащ аращ.

ЗэIущIэм хухаха зэман нэхъыщхьэм къыщIэгъуари ди щIалэхэм я ебгъэрыкIуэныгъэкIэ иухащ. Гъэ джэгугъуэм и еплIанэ зэIущIэм хэзыфащэн ди щIалэхэм я унэ къыщикIыж «Спартак-Налшыкым». Къыхэдгъэщынщи, нэгъабэрей зэхьэзэхуэми ди щIалэхэм япэ текIуэныгъэ къыщахьар еплIанэ джэгугъуэрт. Абы щыгъуэм налшыкдэсхэм хагъэщIар иужьрей увыпIэм щыт «ЕсэнтIыгурамэ», иджы ди щIалэхэм я джэгукIэ зэтеубламкIэ къызэтрагъэувыIащ зэIущIищым текIуэныгъищ къыщызыхьауэ пашэныгъэр зыIыгъ командэр.

Къэбэрдей-Балъкъэрым и футбол командэ нэхъыщхьэм хьэщIэхэм ядригъэкIуэкIа зэIущIэхэм уриплъэжмэ, иужьрейр щызэхэтар мы гъэм и накъыгъэм и 6-рщ. Абы щыгъуэм бжыгъэшхуэкIэ - 3:0-у - Павловскэм щыIэу ди щIалэхэр текIуауэ щытащ.

ЕплIанэ джэгугъуэм и адрей зэIущIэхэм мыпхуэдэ бжыгъэхэр къарикIуащ: «**ЕсэнтIыгу**» (ЕсэнтIыгу) - «**Дружба**» (Мейкъуапэ) - **0**:**2**, «**Форте**» (Таганрог) - «**Алания-2**» (Владикавказ) - **5**:**0**, «**Мэшыкъуэ КМВ**» (Псыхуабэ) - «**Динамо**» (Ставрополь) - **1**:**3**, **СКА** (Дон Iус Ростов) - «**Черноморец**» (Новороссийск) - **0**:**2**, «**Ротор-2**» (Волгоград) - «**Биолог-Новокубанск**» (Прогресс) - **2**:**1**, «**Чайка**» (Песчанокопскэ) - «**Легион-Динамо**» (Мэхъэчкъалэ) - **6**:**1**.

КъыкIэлъыкIуэ джэгугъуэр «Спартак-Налшыкым» Владикавказ щригъэкIуэкIынущ. ШыщхьэуIум и 21-м ди щIалэхэр IущIэнущ «Алания-2»-м.

ЖЫЛАСЭ Замир.

Урысей Федерацэм футболымкIэ и етIуанэ лигэм и Япэ гупым щекIуэкI зэхьэзэхуэм и турнир таблицэ

Командэхэр	Дж.	Къ.	З.	ФI.	Т.	О.
1. «Ротор»	**4**	**4**	**0**	**0**	**8-2**	**12**
2. «Кубань Холдинг»	**4**	**3**	**0**	**1**	**4-3**	**9**
3. «Чайка»	**4**	**3**	**0**	**1**	**8-2**	**9**
4. «Черноморец»	3	2	1	0	3-0	7
5. «Биолог-Новокубанск»	4	2	1	1	6-4	7
6. СКА	4	2	1	1	5-4	7
7. «Динамо» Ст.	4	1	2	1	3-2	5
8. «Форте»	4	1	1	2	6-4	4
9. «Спартак-Налшык»	**4**	**1**	**1**	**2**	**6-7**	**4**
10. «Дружба»	4	1	1	2	2-3	4
11. «ЕсэнтIыгу»	4	1	0	3	1-5	3
12. «Мэшыкъуэ-КМВ»	4	0	2	2	4-7	2
13. «Легион Динамо»	3	0	1	2	1-7	1
14. «Алания-2»	**4**	**0**	**1**	**3**	**2-9**	**1**

Гъэ еджэгъуэм зэрыхуэхьэзырыр къапщытэ

ДэнэкIи хуэдэу, Бахъсэн районым хыхьэ еджапIэхэм я бжэр фокIадэм и 1-м къыхузэхуаIыхыжынущ щIыналъэм и ныбжьыщIэхэм. Ахэр гъэ еджэгъуэщIэм зэрыхуэхьэзырыр мы махуэхэм къепщытэ а Iуэхугъуэм къыхузэрагъэпэща комиссэ щхьэхуэм. А Iуэхум жыджэру хэтщ Бахъсэн щIыналъэ администрацэм и Iэтащхьэ Балъкъыз Артури. Мы махуэхэм ар щыIащ Жанхъуэтекъуэ жылэм дэт курыт школым, ар гъэ еджэгъуэщIэм зэрыхуэхьэзырми щыгъуазэ зыхуищIащ.

БАХЪСЭН районым хыхьэ еджапIэхэр, гъэсапIэхэр гъэ еджэгъуэщIэм хуэгъэхьэзырыжыным ехьэлIа лэжьыгъэхэр иризэфIахыну щIыпIэ бюджетым мы илъэсым хухихауэ щытащ сом мелуани 5-м щIигъу. Абыхэм ящыщ трагъэкIуэдащ «Зыужьыныгъэм и къежьапIэ» центрхэр щIыналъэм къыщызэIухыным. А Iуэхугъуэм хиубыдащ Жанхъуэтекъуэ дэт курыт школри. ЕджапIэм и класситIым зэгъэпэщыныгъэ лэжьыгъэшхуэ щрагъэкIуэкIащ икIи мыгувэу абыхэм къыщызэIуахынущ зи гугъу тщIы IэнатIэхэм хуэдэ.

Къэралпсо проектым хыхьэ «Иджырей школ» федеральнэ программэм къигъэув Iуэхугъуэхэм ящыщщ «Зыужьыныгъэм и къежьапIэ» центрхэр. 2022 - 2023 гъэ еджэгъуэм и пэщIэдзэм къыщыщIэдзауэ жанхъуэтекъуэдэс ныбжьыщIэхэми Iэмал яIэнущ бжыгъэр зи лъабжьэ, гуманитар щIэныгъэ етыным хуэунэтIа а егъэджэныгъэ IэмалыщIэр къагъэсэбэпыну. «Зыужьыныгъэм и къежьапIэ» центрхэм я къалэн нэхъыщхьэр ныбжьыщIэхэм ябгъэдэлъ щIэныгъэм и фIагъым хэгъэхъуэнырщ. Апхуэдэу а IэнатIэхэм хэпщIыкIыу ирагъэфIэкIуэнущ ар зэпха еджапIэхэм я мылъку-техникэ лъабжьэр. Центрхэм екIуэлIэну школакIуэхэр хуопIащIэ технологие лъагэхэр зи лъабжьэ егъэджэныгъэм «зыщIагъэмбрыуэну». НыбжьыщIэхэм я щIэныгъэр ирагъэфIэкIуэфынущ «Технологие», «Информатикэ», «ОБЖ» предметхэмкIэ. Апхуэдэу егъэджэныгъэм къыхыхьэнущ IT-технологиемкIэ, медиатворчествэмкIэ, шахматхэмкIэ, проект лэжьыгъэ зэмылIэужьыгъуэхэмкIэ унэтIыныгъэхэр. А псори иджы яIэнущ Жанхъуэтекъуэ къыдэхъуэ щIэблэм.

«Зыужьыныгъэм и къежьапIэхэр» хьэзыр зэрыхъум щыгъуазэ зыхуищIа нэужь, Балъкъыз Артур къиплъыхьащ адрей еджапIэ пэшхэр, школ шхапIэр, спорт залыр. КъинэмыщIауэ, абы гулъытэ хуищIащ школ пщIантIэм и теплъэми: абы дэлъщ гъэ еджэгъуэщIэм ипэ къихуэу зэфIэхын хуей Iуэхугъэ гуэрхэр. ЩIыналъэм и Iэтащхьэм зэрыжиIамкIэ, 1974 гъэм яухуауэ щыта а еджапIэм мыгувэу щаублэнущ ухуэныгъэзэгъэпэщыныгъэ лэжьыгъэхэр. Ар зэрызэфIахынум тещIыхьа дэфтэрхэр ягъэхьэзыракIэщ.

КЪАРДЭН Маритэ.

Сквитовский Александр, Чуйков Иван, Мускатинэ Екатеринэ сымэ Utub каналым щагъэхьэзыр «Национальность» проектым и епщIанэ къыдэкIыгъуэр адыгэхэм траухуащ.

Адыгэхэм ди щыIэкIэ-псэукIэм траухуэ

МЫ программэмкIэ цIыхухэр щагъэгъуазэ къэралым и щIыналъэхэм щыпсэу лъэпкъхэм я щэнхабзэм, бзэм, хабзэхэм, фащэхэм, шхыныгъуэхэм, лIыхъужьхэм, щыIэкIэ-псэукIэм, зэгъунэгъу лъэпкъхэм яку дэлъ зэныбжьэгъугъэм, нэгъуэщIхэми. Аращ программэр зыгъэхьэзырхэр Адыгэ Республикэм и къалащхьэ Мейкъуапэ хьэщIапIэ щIэкIуам и щхьэусыгъуэри. Мейкъуапэ и дахагъэр зигу дыхьахэм къыхагъэщащ абы и уэрамхэм узэрыщымыгъуэщэнур, къалэм и ухуэкIэр апхуэдэу ягъэпсащи. Хэгъэрейхэм хьэщIэхэм гу лърагъэтащ адыгэхэр Къэбэрдей-Балъкъэр, Къэрэшей-Шэрджэс, Адыгэ республикэхэм, хы ФIыцIэ Iуфэм зэрыщыпсэум.

Кавказым ис лъэпкъ куэдми хуэдэу, адыгэхэр илъэс зыбжанэ хъуауэ щIым, Iэщым зэрелэжьым япэщIыкIэ къытеувыIащ. АдэкIэ хагъэгъуэзащ ди лъэпкъ къафэхэмрэ макъамэхэмрэ. Композитор, артист, концертмейстер ЛIыбзу Аслъэн адыгэ макъамэхэм хьэщIэхэр иригъэдэIуащ. ЩIэщыгъуэ ящыхъуащ адыгэ джэгумрэ абы и хабзэхэмрэ.

Адыгэ Республикэм и цIыхубэ сурэтыщI, дыщэкI Еутых Ася ди лъэпкъ фащэр щызытIэгъа Чуйков Иван щхьэгъусэ зэримыIэр къыщищIэм, ди лъэпкъ пыIэр зэрызэрихьэну щIыкIэм теухуа чэнджэщ иритащ. Абы гъэщIэгъуэн щыхъуащ щхьэгъусэ зиIэ щIалэхэм я тхьэкIумитIри плъагъуу, щхьэгъусэ зимыIэхэм я тхьэкIумитIри щIэхъумауэ, къэшэн зиIэ щауэхэм я тхьэкIумэ лъэныкъуэр къыщIэщу пыIэр зэрахьэн зэрыхуейм теухуа ди хабзэр. Адыгэ фащэр зэрыщитIагъэу, и тхыр захуэу, и пкъыр ухуауэ къикIухь зэрыхъуар Иван щыжиIэм, Ася абы аргуэру гу лъригъэтащ ди фэилъхьэгъуэм и дэтхэнэ зы пкъыгъуэми мыхьэнэ зэриIэм. Псалъэм папщIэ, уи щхьэр Iэтауэ уи Iэпкълъэпкъыр захуэу щытын зэрыхуейр, фащэр екIуу зепхьэн папщIэ. Адыгэ бзылъхугъэм лъэпкъ Iэщэхэр зэригъэхьэзырыр хьэщIэхэм гъэщIэгъуэн ящыхъунтэкъэ?! Еутых Ася абы зэрызыхуигъэсам зыубгъуауэ къытеувыIащ. IэпэIэсэхэу ТеукIэж ФатIимэрэ Цей Заирэрэ хьэщIэхэр хагъэгъуэзащ дыщэ IуданэкIэ уагъэ зэращIым, хэдыкIым.

Зи IэфIагъкIэ къэрал псом щыцIэрыIуэ адыгэ кхъуейри программэм и зы Iыхьэщ. Апхуэдэу зи цIэ ираIуа ди шхыныгъуэхэм ящыщщ пIастэр, шыпсыр, хьэлыуэр, тхъурыжьыр, нэгъуэщIхэри. Ди лъэпкъ хабзэхэри ягу зэрыдыхьам шэч хэлъкъым. Апхуэдэщ Iэнэ уздам упэрысу адрейхэм уи щIыб яхуэбгъазэ зэрымыхъунур, Iэнэм къыIукIын хуей щыхъукIэ, зыгуэр абы къызэрыпэрынэр, нэхъ пасэм цIыхухъухэмрэ цIыхубзхэмрэ щхьэхуэу шхэуэ зэрыщытар, нэгъуэщIхэри.

Адыгэшым и хъыбаркIэ пащащ Iуэхум. Чуйков Иван шым шэсащ икIи шыхъуэ Батмэн Мурат абы кIэщIу хутепсэлъыхьащ адыгэлIымрэ адыгэшымрэ я зэхущытыкIэхэм, лIым и ныбжьэгъу пэжу къилъытэ шым и шхынкIи и узыншагъэкIи кIэлъыплъу къызэрекIуэкIам, адыгэлIыр хьэлэбэлыкъ щыхэхуэкIэ ишми ар гъуэгум къытринэу зэрыщымытам.

Адыгей къэрал университетым и егъэджакIуэхэмрэ еджакIуэхэмрэ хьэщIэр щIагъэдэIуащ адыгэбзэм. Иван ибзыщIакъым адыгэбзэ зыщIэ дэтхэнэми нэгъуэщIыбзэ тыншу зригъэщIэфыну къызэрыщыхъуар. Мейкъуапэ къыщащIахэм ящыщу хьэщIэхэм псом хуэмыдэу гуапэ ящыхъуар сыт жыпIэмэ, зыщыщ лъэпкъкIи зэрыт динкIи зэщхьэщыкIми, зэгурыIуэу, зэныбжьэгъугъэ, мамырыгъэ яку дэлъу ахэр къызэрызэдекIуэкIыр. Кавказым щыпсэухэм зэщхьу зэдаIэм я гугъу щищIым, Иван къыхигъэщащ лъэпкъхэм я фащэхэмрэ шхыныгъуэхэмрэ зэрызэщхьэщыкIышхуэ щымыIэу къыпщыхъуми, дэтхэнэми езым ей гуэр абыхэм зэрадэплъагъур, ауэ лъэпкъхэм я зэхуаку дэлъ зэныбжьэгъугъэмрэ къралым хуаIэ лъагъуныгъэмрэ а псори зэрызэришэлIэжыр.

КъыжыIапхъэщ, «Нацинальность» проектым и къыдэкIыгъуэхэм ящыщ абазэхэм, нэгъуейхэм, балъкъэрхэм, къэрэшейхэм, къалмыкъхэм, удмуртхэм, чувашхэм, мышкъышхэм, дагъыстэн лъэпкъхэм зэрытраухуар.

ТЕКIУЖЬ Заретэ.

«Жаным лъэпкъым къыхэкIа нарт»

Апхуэдэ фIэщыгъэцIэ иIэу иджыблагъэ дунейм къытехьащ тхылъ. Документальнэ повестым и лIыхъужь нэхъыщхьэр - цIыху щэджащэ, алыдж-урым бэнэкIэмкIэ спортым и мастер Жаным Аслъэнщ. Тхыгъэр зи IэдакъэщIэкI олимп чемпион Шыхъуэ Борис абы щытопсэлъыхь спорт гъуэгуанэ гугъум, Совет Союзым и командэ къыхэхам къыщекIуэкIа нэмыплъхэм. ИлъэсийкIэ а псоми пхрыкIа Жанымыр къигъэшакъым икIи игъэгубжьакъым, атIэ цIыхухэм нэхурэ гуапагъэрэ яхуихьыу адыгэ лъэпкъым и нарту щытащ.

«ЖАНЫМ лъэпкъым къыхэкIа нарт» («Нарт из рода Жанимовых») документальнэ повестыр гъэщIэгъуэну, удэзыхьэхыу зэхэлъщ. Тхылъым и фIэщыгъэцIэр теухуащ Къэбэрдей-Балъкъэрым и бэнакIуэ цIэрыIуэхэм ящыщ зым, къыдэкIуэтей ныбжьыщIэхэм папщIэ дунейпсо къэлъытэныгъэм лъагъуэ щыхэзыша цIыхум и тхыдэм.

«ГъащIэм сытми пщIэ щыщIэптын хуейщ, ауэ уасэр зэхуэмыдэщ. Спортсмен цIэрыIуэхэм я дежкIэ ар пщIэшхуэ дыдэщ. ЛъагапIэм унэсын папщIэ абы и лъагъуэм псори теплъхьэн хуейщ: цIыхум и зэфIэкIым къелеиж физическэ къарур пхуэшэчыпхъэщ, псантхуэ зэщIэхъееныгъэхэм упэлъэщын хуейщ, текIуэныгъэм псэемыблэжу ухуэпабгъэу ущытыпхъэщ. А псор къриубыдэн хуейщ цIыхум и къаруилъыгъуэ илъэс 12 - 18-м. Сыт абы къыпэкIуэнур? Iыхьлыхэмрэ уи лъэпкъэгъухэмрэ я нэгум зэээмызэ къыщIих гуфIэгъуэрщ, Урысей къэралыгъуэшхуэм хиубыдэу спортсмен цIэрыIуэхэр щагъэхьэзыр Къэбэрдей-Балъкъэр республикэ цIыкIу зэрыщыIэр дуней псом къызэрыщащIэнумкIэ уиIэну гушхуэныгъэрщ, - щыжеIэ тхылъым и пэщIэдзэм КъБР-м и Парламентым и УнафэщIым и къуэдзэ, олимп чемпион Къардэн Мурат. - Ар куэд хьэмэрэ мащIэ? Авторыр набдзэгубдзаплъэу ироплъэ бэнакIуэ цIэрыIуэм и гъащIэ гъуэгуанэм икIи къыщыхегъэщ абы гъащIэм къыщытридзэ удынхэм емылъытауэ ищхьэкIэ зэрыдэкIуейр. Пэж дыдэу, уджалэм укъэтэджыжурэ нэхъ лъэщ уохъу. Лъэпощхьэпо нэхъыбэ ирихьэлIэхукIэ и хьэл-щэныр нэхъ быдэ мэхъу мызахуэныгъэхэр нэхъ гуащIэу зыхещIэ».

ЗэрымыщIэкIэ бэнэн щIэзыдза Жаным Аслъэн и ныбжьыр илъэс 18-м ирихьэлIэу республикэм ныбжьыщIэхэм я деж щыцIэрыIуэ спортсмен щыхъуащ. Дзэм къулыкъу ищIэну ираджа нэужь ар пэщIэхуащ Дон Iус Ростов и СКА-м и бэнакIуэ, тренер цIэрыIуэ капитан Яковенкэ Николай. ИлъэситI-щым къриубыдэу ар командэм щынэхъыфIхэм ящыщ хъуащ. ИужькIэ, Яковенкэ и гъусэу Мэзкуу Iэпхъуа нэужь, ЦСКА-м пашэныгъэр щиубыдащ.

IэщIэкIэ ЗэщIэузэда Къарухэм я чемпионатымрэ РСФСР-м и лъэпкъхэм я Спартакиадэмрэ ехъулIэныгъэ щызыIэригъэхьа нэужь 1975 гъэм Жаным Аслъэн Совет Союзым и командэ къыхэхам ирагъэблэгъащ. А зэманым къыщыщIэдзауэ зэныкъуэкъуныгъэ гуащIэм къыдэкIуэу ар пэщIэтщ командэ къыхэхам и унафэщIхэм я мызахуэныгъэм икIи дэтхэнэ зы спортсменми и плъапIэ нэхъ лъагэ дыдэм хуэкIуащ. А гъуэгуанэм щрикIуэкIуэм абы и адэр фIэкIуэдащ, а илъэс дыдэм армэ IуэхухэмкIэ и тренерри ихъуэжын хуей хъуащ, ГъащIэм и напIэзыпIэ IэфIыгъуэхэм дихьэхыурэ и ныбжьэгъу куэди кIэрыхуащ, ауэ езыр къикIуэт имыIэу и плъапIэм хуэкIуащ, СССР-м и чемпионатхэм щытекIуэу, Европэм и чемпион хъууэрэ. 1984 гъэм екIуэкIа Олимп джэгухэм СССР-р хэмытыну КПСС-м и ЦК-м унафэ къищта нэужь Аслъэн и зыгъэсэныгъэхэр къызэтригъэувыIащ - адэкIэ лейтенант нэхъыжь Жанымыр тренер лэжьыгъэм пэрыуващ. ФIэфI лэжьыгъэм псэемыблэжу пэрытыным и щапхъэу абы иIащ Яковенкэ Николай.

Жаным Аслъэн и гъащIэ гугъумрэ текIуэныгъэкIэ гъэнщIамрэ теухуа документальнэ повестым щIэджыкIакIуэхэр, псом хуэмыдэу щIалэгъуалэр, хуегъасэ текIуэныгъэм хуэпабгъэу зэрыщытыным, Iуэхум хэкIыпIэ пэжхэр къыхуэгъуэтыным. КъагурегъаIуэ, спортсмен щIэзыдзагъащIэхэр зыIуэфыну лъэпощхьэпохэр, хьэлщэныр егъасэ, цIыхуу укъызэрынэжым и чэнджэщхэр къыщехь, гъащIэм хуегъасэ.

МЭЗКУУ Къан.

Къэрал хабзэм ипкъ иткIэ, мафIэс шынагъуэншагъэр еджапIэ IэнатIэхэм къыщызэгъэпэщынымкIэ жэуаплыныгъэр я пщэ дэлъщ абыхэм я унафэщIхэм.

ЕджапIэхэм мафIэс къыщымыгъэхъун

2022 - 2023 гъэ еджэгъуэщIэм щIидзэным ипэ къихуэу абыкIэ жэуап зыхьхэм ягу къыдогъэкIыж сабий садхэмрэ школхэмрэ, абыхэм къегъэщIылIа щIыпIэхэр и чэзум гъэкъэбзэн зэрыхуейр. КъыпылъэлъIа тхьэмпэхэр вгъэс хъунукъым, сыту жыпIэмэ, ныкъуэс хъуа тхьэмпэхэр, къэрэкъурэхэр жьым унащхьэм дрихьеиныр е щхьэгъубжэ Iухам дихьэныр зыхуэIуа щыIэкъым.

Iэмал имыIэу кIэлъыплъын хуейщ еджапIэхэм екIуалIэ гъуэгухэм, зэпрыкIыпIэхэм, IухьэпIэхэм я щытыкIэм, ахэр сыт и лъэныкъуэкIи хуиту щытыпхъэщ, щIымахуэм уэсымрэ мылымрэ щыгъэкъэбзапхъэщ.

ЕджапIэхэр цIыху куэд щызэхыхьэ щIыпIэщ, аращи, гулъытэ хэха хуащIын хуейщ щIэкIыпIэхэм я щытыкIэм. Школым и дэтхэнэ унэми щIэкIыпIэу тIу иIапхъэщ: зыр мафIэсым иубыдамэ, школакIуэхэр къегъэлынымкIэ адрейр къагъэсэбэп. Апхуэдэ щIэкIыпIэхэр хуиту щытын хуейщ, гъущI Iунэхэр хэбукIэу бгъэбыдэнкIэ Iэмал иIэкъым. Бжэхэр тыншу щызэIупхыу щытыпхъэщ пэшым и къыщIэкIыпIэ лъэныкъуэмкIэ.

Пэшым цIыху щIэсмэ, бжэхэр щагъэбыдэ хъунур и кIуэцIымкIэ иIэ, тыншу Iупхыф бжэIулъэмкIэщ.

ДэкIуеипIэхэр щIэкIыпIэм и гъуэгу нэхъыщхьэщ, арищи, абыхэм я лъабжьэм гъэтIылъыпIэхэр щащI хъунукъым. ЩIэгъэIэпхъукIыпIэхэмрэ пэшхэмрэ пхъэкIэ, пластикрэ мафIэм исыгъуафIэ нэгъуэщI материалхэмкIэ къращIыкIыну хуит ящIыркъым, мафIэс къэхъу хъужыкъуэмэ, абы гугъуехьышхуэ кърикIуэныр хэлъщи.

ЕджапIэхэм я щIэкIыпIэхэм бжэщхьэIухэр, турникетхэр, зэIубгъэж бжэ кIэрахъуэхэр, нэгъуэщIхэри щагъэувыну хуиткъым. Щхьэгъубжэхэм хэплъхьэ хъунукъым гъущI хъархэмрэ жалюзихэмрэ: шынагъуэ щыIэ хъумэ, а щхьэгъубжэхэри цIыхухэр унэм щIэгъэIэпхъукIынымкIэ къэсэбэпынущ.

Дэтхэнэ егъэджакIуэри школакIуэри хуэзэрым хуейщ къызэрымыкIуэ щытыкIэхэм деж щIапхъэхэм. МафIэс къэхъу хъужыкъуэмэ, дэтхэнэ еджакIуэми икIэщIыпIэкIэ хъыбар иригъэщIэн хуейщ егъэджакIуэм е мафIэсгъэункIыфI IэнатIэм.

Сабий садымрэ школымрэ я лэжьакIуэ дэтхэнэми япэ игъэщыпхъэ и къалэнщ сабийхэм я гъащIэр къегъэлыныр. IуэхущIапIэм и унафэщIым, егъэджакIуэхэмрэ адрей лэжьакIуэхэмрэ, мафIэс къэхъумэ, я къалэнщ:

- икIэщIыпIэкIэ мафIэсгъэункIыфIхэм я деж псэлъэну мы номерымкIэ «01» (стационар телефонхэмкIэ) е «101» (мобильнэхэмкIэ);

- сабийхэр (псом япэ класс нэхъыщIэхэм щеджэхэр) пэшхэм щIэшыным хуэунэтIа сыт хуэдэ хэкIыпIэхэри къагъэсэбыпхъэщ. ЩIэгъэIэпхъукIыныр къыщыщIэдзапхъэщ мафIэс къыщыхъуа кабинетым, апхуэдэуи абы зыщиубгъункIэ шынагъуэ пэшхэм;

- еджакIуэхэр шынагъуэншэ щIыпIэм шауэ, иужькIэ дэтхэнэми и цIэр къриIуэурэ ибжыжын хуейщ, псори щытыкIэ шынагъуэм къызэрикIам щыгъуазэ зищIу;

- Iэмал щыIэмэ, лыгъейр зэрагъэункIыфI IэмэпсымэхэуIуэхущIапIэм щыIэхэр къагъэсэбэпурэ езыхэр яужь ихьэн хуейщ мафIэсыр гъэункIыфIыным;

- мафIэсгъэункIыфI гупым пежьэу щытыкIэр зыхуэдэр - мафIэм зыщиубгъуа щIыпIэр, абы узэрынэсыфынур, цIыху абы хиубыдахимыубыдар, ар нэхъ псынщIэу ягъэункIыфIын папщIэ зыщыгъуазэхэр - кIэщIу жраIэн хуейщ.

МафIэм фыхуэсакъ, абы зыщыхъумэнымкIэ хабзэм къигъэувхэм фытет. Сабийхэри фи щхьэри мафIэм щыфхъумэ.

СЭБАН Арсен.

Редактор нэхъыщхьэ
ЖЫЛАСЭ Заурбэч

Редколлегием хэтхэр:
ЖьэкIэмыхъу Маринэ (унафэщI-редактор), Ширдий Маринэ (унафэщI-редактор), Къаншокъуэ Эллэ (жэуап зыхь секретарь), Къардэн Маритэ, Къумахуэ Аслъэн, НэщIэпыджэ Замирэ, Чэрим Марианнэ, ЩхьэщэмыщI Изэ.

ТЕЛЕФОНХЭР:
редактор нэхъыщхьэм, секретарым - 42-56-19;
унафэщI-редакторхэм - 40-48-54, 40-06-33;
жэуап зыхь секретарым - 42-22-82;
секретариатым - 42-22-66.

КъыдэзыгъэкIхэмрэ редакцэмрэ я хэщIапIэр:
360030, Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэ,
Налшык къалэ, Лениным и уэрам, 5

Газетыр 2016 гъэм дыгъэгъазэм и 19-м Печатым и хуитыныгъэр хъумэнымкIэ Къэбэрдей-Балъкъэр щIыналъэ IуэхущIапIэм ятхащ
ПИ № ТУ07-00117-м щIэту.

Индексыр П 5894
Тиражыр 1.783
Заказыр №1645
12+

Теддзэ тхыгъэхэм къыщыхьа бжыгъэхэм, къыщаIэта Iуэхугъуэхэм я пэжагъымкIэ ахэр зытхахэм нэсу жэуап яхь. Авторхэмрэ редакцэмрэ я Iуэху еплъыкIэр зэтехуэ зэпыту щыткъым.
Газетыр Iэ тезыдзахэм яхуэхьыныр и пщэ дэлъщ КъБР-м федеральнэ пощт зэпыщIэныгъэхэмкIэ и управленэм.
Тел.: 76-01-28, 76-01-10

МЫ КЪЫДЭКIЫГЪУЭМ ЕЛЭЖЬАХЭЩ:
жэуап зыхь секретарым и къуэдзэ ДыщэкI Соня, редактору НэщIэпыджэ Замирэ, корректорхэу Инэрокъуэ Азэмэт (3, 4-нэ нап.), Нэужьокъуэ Заирэ (1, 2-нэ нап.).
КомпьютеркIэ газетым и теплъэр ящIащ Дол Маринэ, Мэлбахъуэ Анжелэ.
Сурэтхэм елэжьар Бицу Жаннэщ.

«Издательство «Южный регион» ООО-м щытрадзащ.
357600, Ставрополь край, ЕсэнтIыгу къалэ, Никольскэ уэрам, 5-А

Газетым Iэ традзэн хуейщ сыхьэт 20-м, щытрадзар сыхьэт 20.00-рщ.

Зы илъэсым газетыр 156-рэ къыдокI.